

Oikeudenmukaisuuden ja tasaver- taisuuden toteutuminen rikos- ja riita-asioiden etäsovittelussa

Jarkko Elkevaara

Mia Miettinen

OPINNÄYTETYÖ
Maaliskuu 2023

Sosionomi AMK

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosionomin tutkinto-ohjelma

ELKEVAARA, JARKKO & MIETTINEN, MIA:

Oikeudenmukaisuuden ja tasavertaisuuden toteutuminen rikos- ja riita-asioiden etäsovittelussa

Opinnäytetyö 56 sivua, joista liitteitä 10 sivua
Maaliskuu 2023

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, toteutuuko oikeudenmukaisuus ja tasavertaisuus rikos- ja riita-asioiden etäsovittelussa asianomistajien välillä. Työn tavoitteena oli tutkia, miten sovittelijat kokevat etäsovittelun oikeudenmukaisuuden ja tasavertaisuuden. Tavoitteena oli saada tietoa kehittämistarkoitukseen. Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena, ja aineistokeruumenetelmänä toimi TAMKin hallinnoima Microsoft O365 Forms -lomake. Vastausaikaa oli 22.9.2022-31.01.2023. Tulosten analysointiin käytettiin sisällönanalyysiä sekä lomakeanalyysiä. Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys pohjautuu sovitteluun, sovitteluun prosessina, retroaktiiviseen oikeuteen, oikeudenmukaisuuteen ja online-sovitteluun.

Opinnäytetyön tulokset osoittavat, että etäyhteyksillä soviteltaessa neuvottelut onnistuvat pääsääntöisesti oikeudenmukaisesti sekä tasavertaisesti. Etäyhteyksillä soviteltaessa kohtaamista helpottavat matkustamisen ja aikatauluttamisen väheneminen sekä valmistautuminen, ja kaikilla on mahdollisuus osallistumiseen. Tuloksissa tuli esille, että sovittelijan rooli etäsovittelussa nousee hyvin tärkeään asemaan sovittelun onnistumisen kannalta. Etäsovittelun onnistumisen haasteita ovat huomattavat erot sovittelutoimistojen välillä sekä restoratiivisen oikeuden toteutuminen, koska neuvottelu saattaa jättää osapuolet liian etäisiksi toisistaan ja tunteiden käsittelyn vajavaiseksi. Myös sovittelijoiden puolueettomuutta arvioitiin.

Tulosten perusteella voidaan kuitenkin sanoa, että Suomessa tehdään oikeudenmukaista etäsovittelua. Opinnäytetyön tuloksia voidaan hyödyntää kehitettäessä etäsovittelua oikeudenmukaisemmaksi asianomistajille sekä kehitettäessä yhte-neväistä linjaa sovittelutoimistojen välillä. Sovittelijoiden vastausten pohjalta kehitettiin ohjeistus etäsovittelun hyvistä käytännöistä. Valtakunnallisten yhte-neväisten käytäntöjen on tarkoitus parantaa etäsovittelun tasalaatua tuottamista ja sitä kautta lisätä oikeudenmukaisuutta ja tasavertaisuutta etäyhteyksillä soviteltaessa.

Asiasanat: sovittelu, restoratiivinen oikeus, online-sovittelu, oikeudenmukaisuus, kehittäminen

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

ELKEVAARA, JARKKO & MIA MIETTINEN:
Realization of Equality and Fair Justice in Remote Mediation

Bachelor's thesis 56 pages, appendices 10 pages
March 2023

The goal of this thesis was to study how equality and fair justice are realized in remote mediation between parties involved. The thesis was conducted as a qualitative study.

The data were analyzed using content analysis and form-analysis. Theoretical framework for the thesis was based on mediation, mediation as a process, restorative justice, fair justice and online-mediation.

Results show that remotely conducted mediations are mainly fairly just and equal to participants. Using remote connections in mediation has an advantage in making travelling easier, there is a less need for scheduling, preparation to mediation gets easier and all parties have opportunity to participate. Results indicate that the mediators' role in remote mediation has great importance in a successful mediation.

Based on the results can be stated that just and equal remote mediation is done in Finland, and the country is in leading position in development of remote mediation. The results can be used in developing remote mediation into more just for participant and in developing common framework between mediation offices. Based on the mediators' replies a guideline for good policies in remote mediation was created.

Key words: mediation, restorative justice, online-mediation, fair justice, development

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	RIKOS- JA RIITA-ASIOIDEN SOVITTELU	7
2.1	Sovittelun taustaa ja historiaa	7
2.2	Sovittelua ohjaava lainsäädäntö	9
2.3	Sovittelun merkitys oikeusprosessissa	10
2.4	Sovittelun nykytilanne	11
3	OPINNÄYTEYÖN TARKOITUS, TEHTÄVÄ JA TAVOITE	13
4	TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	14
4.1	Restoratiivinen sovittelu	14
4.2	Sovittelija	15
4.3	Sovitteluprosessi	16
4.4	Online-/etäsovittelu	18
4.5	Oikeudenmukaisuus	19
5	TUTKIMUSMENETELMÄ	21
5.1	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	22
6	TULOKSET	25
6.1	Oikeudenmukaisuuden ja tasavertaisuuden toteutuminen etäsovittelussa	25
6.2	Asianomistajien tasavertaisuus etäsovittelussa	27
6.3	Sovittelun onnistuminen etäyhteydellä	29
6.4	Olosuhteiden vaikutus tasavertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden toteutumiseen etäsovittelussa	31
6.5	Sovittelijoiden kehittämisideoita	33
7	JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET	35
8	POHDINTA	39
	LÄHTEET	42
	KUVIOT	45
	LIITTEET	46

1 JOHDANTO

Keväällä 2020 koronavirus muutti maailmaa ja siinä samassa myös aiheutti Suomessa valtavia rajoitustoimenpiteitä, jotta pandemia saataisiin hallintaan. Fyysistä kontaktia muihin ihmisiin rajoitettiin. Digitaalisten yhteydenpitokanavien merkitys korostui ja eri toimialat ottivat, osin pakon edessä, suuria askelia digitaalisten palveluiden tarjoamisessa ja suuri osa palveluista siirtyi verkkoon. Koronaviruksen aiheuttama pandemia vaikutti myös rikos- ja riita-asioiden sovitteluun. Kokoonumisrajoitusten tullessa voimaan, jouduttiin ottamaan käyttöön digitaalisia ratkaisuja sovitteluluiden järjestämiseksi, joiden avulla on pystytty edesauttamaan sovitteluun osallistumista esim. kotoa käsin, välttämällä ylimääräisiä kontakteja muihin ihmisiin. Rikos- ja riita-asioiden sovittelun tarve ei ole vähentynyt poikkeusolojen aikana. Tämän vuoksi alettiin kehittämään etäsovittelua, jonka avulla sovitteluja pystyttiin järjestämään ilman fyysistä kontaktia. Opinnäytetyömme tarkoitus on tutkia, toteutuuko oikeudenmukaisuus ja tasavertaisuus etäsovittelussa.

2020 Euroopassa keskusteltiin, kuinka palauttaa oikeudenmukainen tilanne restoratiivisen oikeuden säilyttämisestä pandemian aikana. Keskusteluun osallistui 12 maasta 30 ihmistä, samalla he jakoivat kokemuksiaan asiasta, miten verkossa toimiminen toimii ja mitä se edellyttää. Lähtökohtaisesti esimerkiksi Suomessa valmistauduttiin tarjoamaan sovittelua verkossa sekä kouluttamaan sovittelijoita uuteen prosessiin. Kokoukseen osallistujat olivat myös keränneet kokemuksia sovittelijoilta, ja olivat törmänneet haasteisiin. Haasteet olivat olleet yleensä käytännönläheisiä, kuten onko kotona rauhallista, yksityistä tilaa sovittelulle. Haasteita toivat myös verkkoalustat sekä tulevatko kaikki kuulluksi ja ymmärretyksi, toteutuuko oikeudenmukaisuus sovitteluissa. (Marder, n.d.)

Opinnäytetyömme aiheena on oikeudenmukaisuuden ja tasavertaisuuden toteutuminen etäyhteyksillä soviteltaessa. Etäyhteyksien käyttö on lisääntynyt huomattavasti eri palveluissa ja ne ovat tulleet käytännöiksi. Etäyhteydet ovat vastaus, ja ratkaisu, koronatilanteen sekä muiden samankaltaisten poikkeustilanteiden tuomiin haasteisiin. Yhteiskunnassa tapahtuvien muutosten vuoksi on jou-

duttu kehittämään uusia toimintatapoja sekä sopeuttamaan vanhoja toimintamalleja nykypäivään. Etäyhteyksien avulla sovittelut voidaan hoitaa nopeasti, helposti ja kustannustehokkaasti asianosaisten sijainnista riippumatta.

Opinnäytetyössään Heikkilä ja Tamminen (2021) ovat tutkineet ja kartoittaneet etäyhteysspalveluiden haasteita. Heidän mukaansa online-sovittelulla tarkoitetaan etäyhteyksien kautta toteutettavaa sovittelutoimintaa. Online-sovittelu neuvotteluun osallistutaan omilta laitteilta ja omassa tilassa. He näkevätkin, että online-sovittelu on otettava mukaan sovittelutoimistojen valikoimaan ja sen kehittämistä on jatkettava. Online-sovitteluun liittyvät kysymykset ja haasteet linkittyvät kohtaamisen haasteisiin ja oikeudenmukaisuuteen. Heidän mukaansa on tärkeää varmistaa riittävä koulutus ja tuki sovittelijoille sekä osaamisen ja tiedon välittäminen sovittelutoimistojen välillä. Soviteltaessa etäyhteyksillä voidaan kyseenalaistaa osapuolten aito kohdatuksi ja kuulluksi tuleminen. (Heikkilä & Tamminen 2021.)

Opinnäytetyön teemme valtakunnallisesti yhteistyössä sovittelutoimistojen kanssa. Opinnäytetyön tilaajana toimii Pirkanmaan sovittelutoimisto. Opinnäytetyön tarkoitus on tutkia, toteutuuko oikeudenmukaisuus ja tasavertaisuus rikos- ja riita-asioita soviteltaessa etäyhteydellä. Millaisia kokemuksia sovittelijoilla on etäsovittelusta ja voisiko etäsovittelun kulkua ja käytäntöjä kehittää oikeudenmukaisemmaksi sekä tasavertaisemmaksi kohtaamiseksi. Vastaavanlaista tutkimusta ei ole aikaisemmin tehty. Pyrimme siihen, että tutkimuksemme muuttaisi etäsovitteluluiden käytäntöjä oikeudenmukaisemmiksi ja tasavertaisemmiksi koko valtakunnassa. Opinnäytetyön tavoitteena on kartoittaa, millaisia haasteita etäsovittelussa on ilmentynyt sovittelijoiden näkökulmasta. Opinnäytetyömme tarkoituksena on tuottaa lisää tietoa kehittämistyön tueksi.

Etäsovittelu on lisääntyvä ja kehittyvä toimintamalli sovittelutoiminnassa. On enustettavissa, että etäyhteyksillä järjestetyt tapaamiset ja neuvottelut otetaan yhä laajamittaisemmin käyttöön. Tämän vuoksi opinnäytetyömme on ajankohtainen ja tutkimustiedon merkityksellisyys korostuvat, koska aiempi tutkimustieto etäsovittelusta on vähäistä. Tutkimustyön tuloksia pystyvät hyödyntämään digitaalisia asiakaskohtaamisia työssään käyttävät tahot.

2 RIKOS- JA RIITA-ASIOIDEN SOVITTELU

Rikos- ja riita-asioiden sovittelu on vapaaehtoinen ja maksuton palvelu. Sovittelussa rikoksen uhrin ja epäillyn tai riita-asian osapuolet kohtaavat puolueettomien sovittelijoiden kanssa toisensa luottamuksellisesti ja käsitellään uhrille aiheutuneita henkisiä sekä aineellisia haittoja keskustellen tapahtuneesta. Sovittelulla pyritään saamaan aikaan sopimus korvauksista tai toimenpiteistä itsenäisesti, osapuolten kesken. Korvauksilla tai toimenpiteillä korvataan/hyvitetään uhrille aiheutuneet aineelliset vahingot. Sovittelu perustuu vaitiolovelvollisuuteen, puolueettomuuteen ja vapaaehtoisuuteen. Sovittelua järjestetään kaikkialla Suomessa. Rikos ja riita-asioiden sovittelu pohjautuu lakiin rikos ja eräiden riita-asioiden sovittelusta, Laki 1015/2005. Sovittelua pidetään rikosprosessin rinnalla tai sitä täydentävänä menettelynä. (Flinck 2013, 12–13.)

Sovittelulla on myös yhteiskunnallisia hyötyvaikutuksia. Vaikutukset näkyvät uusintarikollisuuden vähenemisenä, yleisen turvallisuuden vahvistumisena, asiallisen tiedon lisääntymisenä, pelon vähenemisenä ja aineellisten korvausten lisäksi asianomaisten saamana hyvityksenä. Lisäksi vaikutukset näkyvät asianomaisten tunne-elämän positiivisina muutoksina ja myös mahdollisuutena henkiseen kasvuun ja vastuunottoon. Sovittelussa kiinnitetään huomio prosessiin, kun taas perinteisessä tuomioistuinkäsittelyssä painotetaan lopputulosta. Sovittelussa voittajia ovat molemmat osapuolet, kun perinteisesti tuomioistuinkäsittelyssä toinen häviää ja toinen voittaa. Sovittelu onkin pehmeämpi versio tuomioistuinkäsittelylle, mutta kuitenkin huomioidaan oikeuslaitoksen odotukset. (Iivari 2008, 19–21.)

2.1 Sovittelun taustaa ja historiaa

Sovittelun juuret ja periaatteet ulottuvat kauas menneisyyteen ja ovat näin ikivanhoja. Sovittelua käytettiin heimo- ja kyläkokouksissa, kuten esimerkiksi Amerikan intiaanien ja maorien keskuudessa. Sovittelulla hoidettiin ja ratkottiin jäsenten välisiä riitoja ja rikoksia. 1970-luvulle saakka sovittelutoiminta oli Yhdysvalloissa ja Kanadassa vapaamuotoista, mutta jo 1970-luvulla sovittelutoiminta sai virallisen

aseman ja sovitteluorganisaatio perustettiin. Sovittelu nähtiin vaihtoehtona oikeusprosessien korkeille kustannuksille, tuomioistuinten jutturuuhkille ja rikollisuuden lisääntymiselle. (Jämbäck 2010.)

Alkuaan sovittelutoimintaa käytettiin etnisten ja uskonnollisten ryhmien välisiin konflikteihin ja se kehittyi näistä monien vaiheiden kautta. Flinckin (2013) mukaan sovittelun kehittämistä on viety eteenpäin tyytymättömyydestä oikeusjärjestelmään ja sen tavoitteena on ollut, että oikeudenkäynnistä tulisi inhimillisempää. Hänen mukaansa on myös haluttu antaa osapuolille mahdollisuus vaikuttaa itse oman asiansa käsittelyyn. Ihmisen on hyvä elää sovussa muiden kanssa. Korjaavien menetelmien käyttö oikeudessa on kasvanut kansainvälisesti viime vuosikymmenten aikana. (Flinck 2013, 15.)

Suomeen sovittelun idea tuotiin kirkon kriminaaliryöstön kautta. Vantaalla vuonna 1983 aloitettiin sovittelutoiminta Suomen akatemian tutkimusprojektina ja myöhemmin se vuonna 1986 vakiintui Vantaan sosiaalitoimen työmuodoksi. Merkittävin toimija suomalaisessa sovittelutoiminnassa on ollut Juhani Iivari, joka vastasi THL:ssä valtakunnallisesta sovittelutoiminnasta, kehittämistyöstä ja koordinoimisesta ja toimi myös sovittelutoiminnan tutkimuspäällikkönä vuosina 2008–2010. Tämän jälkeen Vantaan mallin mukaiset kokeilut laitettiin käyntiin myös muissa Suomen suurissa kaupungeissa. Useat järjestöt aloittivat omia kokeilujaan ja ryhtyivät tarjoamaan sovittelutoimintaa. Suurimmassa roolissa järjestöitä oli Suomen Setlementti ry aluejärjestöineen. Tätä vaihetta kesti vuoteen 2006 asti. Järjestöt vastasivat sovittelutoiminnasta, sovittelijoiden kouluttamisesta, rahoituksesta ja sovittelutoiminnan kehittämisestä. Juhani Iivari ja Kalevi Juntunen matkustivat kaupungista kaupunkiin ympäri Suomea ja kouluttivat vapaaehtoisia sovittelijoita ja työntekijöitä. Vuonna 2005 säädettiin laki sovittelusta ja se tuli voimaan 1.6.2006. Sovittelutoiminnasta järjestämisvastuu valtakunnallisesti säädettiin lääninhallituksille. Myöhemmin lääninhallitukset muuttuivat aluehallintovirastoiksi (AVI). (THL 2017.)

Sosiaali- ja terveysministeriöllä oli päävastuu sovittelutoiminnasta, ohjauksesta ja valvonnasta. Vuonna 2010 rikos- ja riita-asoiden sovitteluun kehittämisestä valtakunnallisella tasolla annettiin Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämisskeskukselle eli STAKES:lle, joka myöhemmin yhdistyi Kansanterveyslaitokseen.

Näiden kahden laitoksen yhdistymisestä perustettiin Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). (THL 2017.)

. Lakia rikosten ja eräiden riitojen sovittelusta muutettiin vuonna 2015. Muutoksen seurauksena vastuu sovittelutoiminnan järjestämisestä siirtyi aluehallintovirastoilta THL:n vastuulle vuoden 2016 alusta alkaen. Rikos- ja riita-asioiden sovittelupalvelua tarjosi 18 palveluntuottajaa vuoden 2017 alussa. (THL 2017.)

2.2 Sovittelua ohjaava lainsäädäntö

Lain (2005/1015) 1§:ssä rikosasioiden sovittelulla tarkoitetaan maksutonta palvelua, jossa rikoksesta epäillylle ja rikoksen uhrille järjestetään mahdollisuus puolueettoman sovittelijan välityksellä kohdata toisensa luottamuksellisesti, käsitellä rikoksesta sen uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja sekä pyrkiä omatoimisesti sopimaan toimenpiteistä niiden hyvittämiseksi.

1§:ssä säädetään myös, että sovittelu voi kohdistua myös sellaisiin riita-asioihin, joissa ainakin yksi osapuoli on luonnollinen henkilö. Muu kuin rikokseen perustuvaa vahingonkorvausvaatimusta koskeva riita-asia voidaan kuitenkin ottaa soviteltavaksi vain, jos riita sen kohde ja asiassa esitetyt vaatimukset huomioon ottaen ovat vähäisiä. Riita-asian sovittelusta on soveltuvin osin voimassa, mitä tässä laissa säädetään rikosasian sovittelusta. (Laki 2005/1015.)

Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta säädetään 2§:ssä, että sovittelu voidaan toteuttaa vain sellaisten osapuolten kesken, jotka ovat henkilökohtaisesti ja vapaaehtoisesti ilmaisseet suostuvansa sovitteluun ja jotka pystyvät ymmärtämään sovittelun sekä siinä tehtävien ratkaisujen merkityksen. Alaikäisen henkilön on annettava suostumuksensa sovitteluun henkilökohtaisesti. Alaikäisen henkilön osallistuminen sovitteluun edellyttää lisäksi, että myös hänen huoltajansa tai muut lailliset edustajansa suostuvat siihen. (Laki 2005/1015.)

3§:ssä säädetään seuraavaa: sovittelussa voidaan käsitellä rikoksia, joiden arvioidaan soveltuvan soviteltaviksi, kun otetaan huomioon rikoksen laatu ja tekotapa, rikoksesta epäillyn ja uhrin keskinäinen suhde sekä muut rikokseen liittyvät seikat kokonaisuutena. Rikoksen sovittelu edellyttää, että rikoksesta epäilty vahvistaa tapahtumainkulun pääasialliset tosiseikat ja että sovittelu on uhrin edun mukaista. Soviteltavaksi ei saa ottaa alaikäiseen kohdistunutta rikosta, jos uhrilla on rikoksen laadun tai ikänsä vuoksi erityinen suojan tarve. Jos rikosta ei voida sovittaa, myöskään siitä aiheutuneen vahingon korvaamista koskevaa asiaa ei saa ottaa soviteltavaksi. (Laki 2005/1015.)

2.3 Sovittelun merkitys oikeusprosessissa

Suomessa sovittelun tavoitteeksi on asetettu rikoksen käsittelyprosessin yksinkertaistaminen ja tehostaminen sekä pyrkimys vaikuttaa oman asiansa käsitteilyyn. Lisäksi tavoitteena on kannustaa ja auttaa rikoksentekijää sopeutumaan yhteiskuntaan. Sovittelu leimaa osapuolia vähemmän verrattuna rikosprosessiin. On huomattu, että sovittelulla voidaan vaikuttaa ihmisen käyttäytymiseen tehokkaammin ja lisäksi parantaa rikoksen uhrin asemaa. Lähtökohtana on, että sovittelulla voidaan saada kestävämpi ja oikeudenmukaisempi ratkaisu kuin oikeuden päätöksellä. Sovittelussa ei ratkaista rikosoikeudellista puolta eli etsitä syyllistä, kuitenkin asia voi vaikuttaa käsittelyyn rikosprosessissa. Esimerkiksi jos asianomistajarikoksessa syntyy sovinto ja asianomistaja luopuu tai peruu rangaistusvaatimuksen, tällöin asian käsittely päättyy. (Iivari 2008, 23–24.)

Rikosprosessissa rikosten osalta sovittelu voi olla perusteena esitutinnan rajoittamiselle, rangaistukseen tuomitsematta jättämiselle ja rangaistusasteikon lieventämisperusteille. Lisäksi sen perusteena voi olla syyttämättä jättäminen, rangaistuksen lieventäminen ja rangaistuslajin vaihtaminen. Aina ei kuitenkaan näin ole, vaan syyttäjä ja tuomioistuin loppu viimein arvioivat sovinnon merkityksen tapauskohtaisesti. (Iivari 2008, 24.)

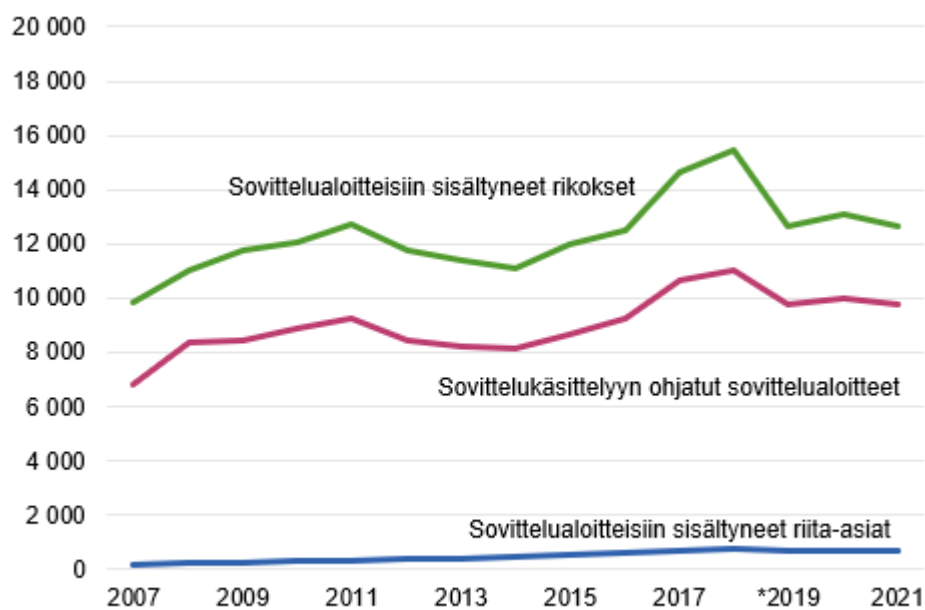
Sovittelu on oikeusprosessista erillinen menettely. Syyllisyyteen tai syyttömyyteen ei sovittelussa oteta kantaa. Sovittelussa ei ratkaista rangaistusseuraamuksia. Ennen kaikkea sovittelussa pyritään pysymään puolueettomina ja kaikkia osapuolia tasavertaisesti kohtelemaan. Sovittelussa ei myöskään arvioida tai oteta kantaa seuraako rikoksesta rangaistus tai syyte. Sovittelun tavoitteena on vaikuttaa alentavasti rikollisuuden määrään yhteiskunnassamme ja samalla lisätä sovinnollisuutta yleisesti. Tavoitteena sovittelussa on sopimus, jonka sisältö tyydyttää molempia osapuolia ja on kokemuksena kaikille osapuolille oikeudenmukainen ja luotettava. Lisäksi prosessissa on tavoitteena anteeksipyyttäminen, aiheutuneen vahingonkorvaaminen, sekä vastuun kokeminen uhrista. (Flinck 2013, 34–37.)

Sovittelussa väliin tulee aina kolmas osapuoli. Tämä erottaa sen neuvottelusta. Tällä tarkoitetaan, että väliin tulee joku, jonka tarkoitus on auttaa ryhmiä tai ihmisiä pääsemään ratkaisuun. Sovitteluun liitetään myös tärkeänä osana vapaaehtoisuuden ja hyväksyttävyyden elementit. Näillä viitataan haluun pääsää kolmas osapuoli mukaan ratkaisun löytämiseksi. Se tarkoittaa myös, että osapuolet hyväksyvät sovittelijan mukana olon ja ovat halukkaita harkitsemaan ja kuuntelemaan hänen ehdotuksiaan. Sovittelija on tilanteessa neutraali ja puolueeton. Luottamuksellisuus on sovittelun edellytys. Osapuolet voivat luottamuksellisesti paljastaa itsestään ja asiastaan kaiken olennaisen informaation. Sovittelut pidetään vain osapuolten välisenä, eikä paikalla saa olla ulkopuolisia, eikä sovittelija saa paljastaa mitään sovittelusta ulkopuolisille. (Attias & Ervasti 2022, 11–12.)

2.4 Sovittelun nykytilanne

Suomessa sovitellaan paljon ja voikin kuvata, että ”Suomi on sovittelun suurvalta”. Suomessa sovittelu on levinnyt jo päiväkodeista yliopistoihin ja kaduilta vankiloihin. Moneen asiaan sovittelu on ensisijainen käytäntö. Suomessa sovittelun suosio on suuressa kasvussa. Vaikeaksi sen tekee kuitenkin se, että sovittelusta löytyy monia erilaisia sovelluksia ja malleja. Sovittelu antaa kuitenkin mahdollisuuden välttää oikeusistunnolta ja antaa mahdollisuuden oppimiselle ja rakentavalle kanssakäymiselle. (Attias & Ervasti 2022, 1–2.)

Vuonna 2021 THL:n tekemän tutkimuksen mukaan Suomessa sovittelutoimistojen antamaan rikos- ja riita-asioiden sovittelutoimintaan ohjattiin yhteensä 9 780 sovittelualoitetta. Ohjatuissa aloitteissa oli yhteensä 13 339 erilaista soviteltavaa asiaa. Rikosasioita näistä oli 12 660 ja riita-asioita 679. Laskua edelliseen vuoteen oli 3,1 %. Väkivaltarikoksia kaikista sovitteluun ohjautuista rikoksista oli hie-
man yli puolet eli 51,4 %. (THL 2023.) Alla oleva kuvio (1) havainnollistaa sovittelukäsittelyyn ohjattujen sovittelualoitteiden määrää 2007–2021.

* Muutos tilastotiedon keruussa, valtakunnallinen tietojärjestelmä Sopus otettiin käyttöön.

Kuvio 1: Sovittelukäsittelyyn ohjatut rikos- ja riita-asiat 2007–2021 (THL 2023, 1).

3 OPINNÄYTEYÖN TARKOITUS, TEHTÄVÄ JA TAVOITE

Tutkimuksessa pyritään selvittämään, toteutuuko oikeudenmukaisuus ja tasavertaisuus kohtaamisessa etäsovittelussa asianosaisten välillä. Tutkimuksen tavoitteena on saada tietoa ja kehittämisideoita, miten etäsovittelu toteutuu ja miten sitä voitaisiin kehittää oikeudenmukaisemmaksi, sekä tehdä siitä tasavertaisempaa.

Tutkimustehtävä: Selvittää sovittelijoiden mielipidettä, miten he ovat kokeneet etäsovittelun oikeudenmukaisuuden ja tasavertaisuuden toteutumisen sovittelussa?

Tutkimuskysymyksemme ovat:

- Mikä mielestäsi kuvaa parhaiten oikeudenmukaisuuden ja tasavertaisuuden toteutumista etäsovittelussa?
- Miten tasavertaisilta sovittelun asianomistajat mielestänne vaikuttivat sovittelussa?
- Miten sovittelu onnistui etäyhteydellä?
- Olosuhteiden esim. taitojen, laitteiden, yhteyksien vaikutus oikeudenmukaisuuteen/tasavertaisuuteen.
- Kysyimme myös kehittämisideoita sovittelijoilta

4 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

4.1 Restoratiivinen sovittelu

Restoratiivisen oikeuden näkökulmasta rikos nähdään yhteisöjä ja ihmissuhteita loukkaavana tekona, eikä valtiota loukkaavana. Osapuolille annetaan mahdollisuus aktiiviseen osallistumiseen. Lisäksi heille annetaan mahdollisuus itse aktiivisella osallistumisella korjata rikoksesta aiheutuneen haitan. Näin uhri tulee kuulluksi. Restoratiivinen menettely mahdollistaa myös haitan korjaamisen osapuolten hyväksymällä ja sopimallaan tavalla. Syyllinen voi ottaa itse vastuun teoistaan ja käsitellä omaa häpeää ja syyllisyyttä. (Ervasti & Attias 2022, 149–150.)

Restoratiivisen sovittelun perusta on siinä, että konfliktin omistajuus säilyy osapuolilla, eikä kukaan muu päättä, mikä heille on paras ratkaisu. Restoratiivisessa sovitteluprosessissa osapuolet itse miettivät, miten saada korjattua ja hyvitettyä tapahtunut. Restoratiivisessa sovittelussa matka on päämäärää tärkeämpi, sovintoa väheksymättä. Merkityksellistä on osapuolten oppimisen tärkeys ja merkitys osallisten tietoisuuteen tapahtumien vaikutuksista. Restoratiivisessa sovittelussa prosessin aikana pyritään korjaamaan sekä oppimaan erilaisia arvoja kuten emotionaalisuus, oikeudenmukaisuus ja turvallisuuden tunne. (Hallama 2018.)

Restoratiivista sovitteluprosessia pidetään humanistisena oppimiskäsityksenä. Prosessin tavoitteena on kasvattaa muuttamaan osapuolten omien käsitysten ja oman toimintansa tiedostamista. Asennemuutokset syntyvät onnistuneen ja toimivan vuorovaikutuksen kautta. Asianosaisten osallistaminen yksilöinä vahvistaa käsityksiä oman toiminnan seurauksista ja niistä kannettavasta vastuista. Asenne ja asennemuutos sekä sovittelu, että sovittelun oppimiskokemusta kohtaan, näkyy parhaiten halussa ymmärtää muita osapuolia. Riidat ja erimielisyydet kuuluvat elämään ja arkeen, mutta niiden ei pitäisi antaa hallita elämää. Halu riitojen sopimiseen on yksi elämän perustaidoista, joihin voi vaikuttaa yksi yksittäinen sovittelukokemus, jos sillä on riittävän restoratiivinen vaikutus. (Hallama 2018.)

Humanistisessa oppimiskäsityksessä korostuu sosiaaliset suhteet ja vuorovaikutus sekä dialogisuuden ja vapauden periaatteet. Reflektointi, sosiaalinen ja persoonallinen kasvu sekä identiteetin muodostuminen ja vahvistuminen ovat humanistisen oppimiskokemuksen keskeisiä tekijöitä. Käsitys korostaa optimistisuuden ohella ihmisen vapautta ja vastuuta. Pedagogiikassa kasvattaja saattaa edesauttaa oppijan ainutlaatuista kasvua ja minuuden löytämistä. (Häkkinen, 2008.)

Humanistisessa oppimiskäsityksessä oppimista ei suunnitella tarkasti, vaan oppijoilla on dialogin, reflektoinnin ja persoonan kasvun kautta tuleva oppimiskokemus. Ihmisen ainutlaatuisuus ja luovuus sekä henkinen kasvu ovat humanistisessa oppimiskäsityksessä merkityksellisiä. Tärkeänä pidetään myös omaa vapautta tulkita oppimisprosessia ja kokonaisvaltaista kehittymistä. Oppijat itse arvioivat oppimiskokemustaan ja oppimistaan. (Mazarakis, 2012.)

4.2 Sovittelija

Rikos ja riita-asioiden sovittelijat toimivat vapaaehtoisuuden periaatteella, ilman työstä saatavaa korvausta. Olisi hyvä, jos sovittelijat edustaisivat eri yhteiskuntaluokkia sekä heillä olisi tuntemusta paikallisista kulttuureista ja yhteisöistä. Sovittelijoiden tulisi omata ihmissuhdetaitoja, joita hyödyntää sovitteluissa. Lisäksi heidän tulisi osoittaa tervettä harkintakykyä. Sovittelijoiden tulisi myös käydä perehdyttämiskoulutus. (Flinck 2013, 52–53.) Sovittelulain (1015/2005, 10§) mukaan sovittelija voi toimia henkilö, joka on suorittanut sovittelutoimintaan perehdyttävän koulutusjakson tai on soveltuva muutoin sovittelutehtävään.

Vapaaehtoisen rikos- ja riita-asioiden sovittelijakoulutukseen valitaan henkilöt hakemuksen ja alkuhaastattelun kautta. Koulutuksen laajuus on noin 60 tuntia, joista 54 tuntia on lähiopetusta. Koulutukseen sisältyy ihmisen kohtaaminen, keskustelu- ja vuorovaikutustaitoja, ajanhallinnan ja organisoinnin taitoja, sovittelu-prosessia ja juridiikkaa sekä kykyä arvioida ja kehittää omaa toimintaa. (Sovittelijan peruskoulutus 2017.)

Koulutuksesta vastaa paikalliset sovittelutoimistot yksin tai yhteistyössä muiden sovittelutoimistojen kanssa. Luennoitsijoina on yleensä, ohjaajien lisäksi, ulkopuolisia luennoitsijoita mm. käräjäoikeuden tuomareita. Koulutukseen on sisällytetty myös käytännön harjoitteita, kuvitteellisten juttujen avulla. Rikos- ja riita-asioiden sovitteluun sitoudutaan, vapaaehtoisuudestaan huolimatta, vuosittain allekirjoitettavan sitoutumissopimuksen kautta. Sopimuksessa sitoudutaan osallistumaan tiettyyn määrään reflektiokeskusteluja sekä tiettyyn määrään lisäkoulutuksia. (Sovittelijan peruskoulutus 2017.)

4.3 Sovitteluprosessi

Rikos- ja riita-asioissa on toisiinsa verrattuna hiukan erilainen prosessin alku. Prosessin loppuosa, itse sovittelut ovat samankaltaisia keskenään. Rikosasioissa ohjaus sovitteluun tulee joko tutkinnanjohtajalta tai syyttäjältä. Riita-asioissa henkilö tai henkilöt ottavat itse yhteyttä sovittelutoimistoon ja tekevät riita-asiansaan sovittelualoitteen. Esitutkintaa suorittaessaan poliisi kysyy kaikilta osapuolilta suostumusta sovitteluun. Mikäli suostumus sovitteluun saadaan, se kirjataan esitutkintapöytäkirjaan. Esitutkintapöytäkirjan kirjauksen perusteella joko tutkinnanjohtaja tai syyttäjä ohjaa jutun paikalliselle sovittelutoimistolle. (Laki 2005/1015.)

Sovittelutoimisto ottaa yhteyttä asianosaisiin. Ennen yhteydenottoa sekä yhteydenotossa sovitteluohjaaja selvittää, että lain vaatimat edellytykset sovittelulle täyttyvät ja sovittelu voidaan asianosaisten välillä järjestää. Ohjaajat selvittelevät asianosaisten kanssa mm. sopivimmat ajankohdat, tarvitaanko tulkkia tai tukihenkilöä paikalle sovitteluun. Tämän jälkeen he valitsevat vapaaehtoisista sovittelijoista ne, kenelle sovittelun ohjaavat. Yhteydenotossa vapaaehtoisille sovittelijoille ohjaajat kertovat lyhyesti jutun ja keskusteluistaan asianosaisten kanssa sekä kysyvät vapaaehtoisten sovittelijoiden suostumuksen ottaa juttu vastaan. Tämän jälkeen jutun asiakirjat toimitetaan sovittelijoille. (Laki 2005/1015.)

Saatuaan asiakirjat sovitteluohjaajalta vapaaehtoiset sovittelijat ovat yhteydessä toisiinsa ja sopivat heidän keskinäisestä työnjaostaan. Esimerkiksi siten, että toinen vapaaehtoinen sovittelija soittaa asianomistajalle/asianomistajille ja toinen epäillylle/epäillyille, sekä siitä kumpi sovittelija laittaa tekstiviestit asianosaisille ja

kumpi hoitaa tilavaraukset. Kun vapaaehtoiset sovittelijat ovat saaneet organisoidua sovittelutapaamisen, odotetaan kyseistä ajankohtaa. Mahdollisesti lähetetään vielä muistutusviestit kaikille osapuolille. (Laki 2005/1015.)

Sovittelukeskustelu aloitetaan kertomalla sovittelun arvot ja peruseriaatteen, kuten tasa-arvoinen kohtaaminen, vapaaehtoisuus, maksuttomuus, oikeudenmukaisuus ja niin edelleen. Lisäksi asianosaisille kerrotaan sovittelijoiden rooli/roolittomuus. Kerrotaan myös, että sovittelukeskustelu pyrkii pääsemään sovintoon, josta tehdään erillinen sopimus. Sovittelukeskustelu etenee asianosaisten kertomuksilla tapahtuneesta asiasta, jota sovitellaan. Keskustelussa pyritään saamaan esille myös tapahtuman aiheuttamia tunteita henkilöihin ja heidän läheisiinsä sekä vaikutuksia elämään yleensä. Sovittelukeskustelussa pyritään siihen, että keskiössä on ihmisten kohtaaminen tekemänsä asian tiimoilta ja tapahtuneen selvittäminen siten että kaikki osapuolet tulevat tasavertaisesti kuulluksi. (Ahokas 2013.)

Sovittelun päätyttyä sovittelupari käy reflektiokeskustelun jutusta sekä täyttävät sovittelusta vastaavalle taholle (THL) raportin sovittelujutusta. Jutun jälkeisinä lähipäivinä myös jutun ohjannut sovitteluohjaaja ottaa yhteyttä molempiin vapaaehtoisiin sovittelijoihin ja käy heidän kanssaan lyhyen reflektiokeskustelun. Reflektiokeskustelussa käydään lyhyesti läpi sovittelukeskustelutilanne sekä pari työskentely ja onko jommassakummassa ollut onnistumisia tai haasteita. (Ahokas 2013.) Sovittelussa annetaan tilaa osapuolten väliseen vuoropuheluun ja rikoksen tekijälle mahdollisuus vastuunotolle sekä moraaliseen oppimiseen. Sovittelun tehtävä ei etsiä syyllistä vaan ohjata ja kannustaa rikoksentekijää rikoksettomaan elämään. Sovittelulla pyritään selkiyttää ja vahvistaa yhteisön arvoja ja normeja. (Rikoksentorjuntaneuvosto, n.d.) Asianomaisille tulee myöhemmin joko syyttämättäjäättämisspätös tai syyte käräjäoikeuteen. Tämä siis sellaisissa rikoksissa, jotka ovat yleisen syytteen alaisia rikoksia. Asianomistaja ja riita-asioissa sovitteluprosessi päättyy sovittelukeskusteluun sekä mahdolliseen sovittelusopimukseen. (Ahokas 2013.)

4.4 Online-/etäsovittelu

Etäsovittelu on etäyhteyksillä toteutettavaa sovittelutoimintaa, johon sovittelijat sekä osapuolet osallistuvat omilla laitteillaan ja omien yhteyksiensä kautta. Online-sovittelu tullaan tulevaisuudessa näkemään lisänä sovittelutoimistojen valikoimaa. Online-sovitteluun liittyvät kysymykset ja haasteet ovat tasavertaisessa kohtaamisessa ja oikeudenmukaisuudessa. Soviteltaessa etäyhteyksillä voidaan kyseenalaistaa osapuolten aito kohdatuksi ja kuulluksi tuleminen. (Heikkilä & Tamminen 2021.)

Heikkilän ja Tammisen (2021) opinnäytetyön mukaan ” osapuolten tulee sitoutua online-sovittelun ehtoihin sekä suullisesti että kirjallisesti. Online-sovittelun ehdot velvoittavat osallistujia osallistumaan sovitteluun rauhallisessa paikassa siten, ettei läsnä ole muita henkilöitä.” Tärkeää on, että osapuolet ovat koko tilaisuuden ajan video ja ääniyhteydessä, eikä yhteyksiä suljeta tilaisuuden aikana. Kiellettyä on tallentaa ja äänittää tilaisuus. Tilaisuus on salassa pidettävä, eikä sen materiaalia saa jakaa kenenkään muun tietoon. (Heikkilä & Tamminen, 2021.)

Etäyhteydet mahdollistavan sen, että sovittelun osapuolet voivat olla eripuolella Suomea, mahdollisesti myös eri puolella maailmaa. Tarvitaan vain nettiyhteys ja tarvittavat laitteet kuten kännykkä tai tietokone. Etäsovittelu voi parhaimmillaan edistää sovinnon syntymistä, kun osapuolten ei tarvitse kohdata kasvokkain. Tilanne voi olla stressittömämpi, kun tilaisuuteen voi osallistua kotoa käsin tutussa ympäristössä. Näin osapuolet voivat keskittyä sovitteluun ja sovinnon tekemiseen. Lisäksi se usein helpottaa ja nopeuttaa sopimuksen syntymistä. Sovintoneuvottelut voidaan etäsovittelun ansiosta järjestää joustavasti ja nopeasti. Samalla se säästää osapuolten resursseja.

Etäsovittelut vaativat sovittelijalta hyvää ammattitaitoa. Sanaton viestintä vähenee ja on tärkeää, että sovittelija pystyy viestittämään kantansa selvästi, selkeästi, vakuuttavasti ja ymmärrettävästi sekä hallitsee tilanteen. Sovittelijan on kun-

nioitettava jokaista ihmistä, säilyttää puolueettomuus, toimia tasapuolisesti ja turvata, että kaikki osapuolet tulee kuulluksi. (Flinck 2013, 55.) Yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset luovat tarpeita uusille toimintatavoille. Etäsovittelun ansiosta, sovittelut voidaan hoitaa helposti, nopeasti ja kustannustehokkaasti osapuolten sijainnista riippumatta.

4.5 Oikeudenmukaisuus

Oikeudenmukaisuutta voidaan pitää tärkeimpänä hyveenä. Keskeisin oikeudenmukaisuuden periaate on vastavuoroisuus. Ihmiset ovat oikeutettuja samanlaiseen kohteluun heidän taustoistaan riippumatta. Toisena keskeisenä periaatteena pidetään impartialisuutta eli ihmisten toiminnan arviointia puolueettomasti ja objektiivisesti. Siihen kuuluu mielivaltaisen suosimisen kieltä ja oikeuden suosia itseä. ”Toimi tavalla, joka voisi tulla yleiseksi toiminnan periaatteeksi” tai Tee muille sitä mitä toivot heidän tekevän itsellesi”. Kolmas periaate on muista huolehtiminen, jotka eivät siihen itse kykene. Nämä kaikki kolme periaatetta ovatkin moraaliperiaatteita. (Saari & Yeung 2007, 13–15.)

Kun oikeudenmukaisuusteoriaa tarkastellaan yhteiskunnallisesti, on tarkasteltava teorian haluttavuutta ja soveltuvuutta. Haluttavuudella tarkoitetaan, että olisi siko teorian ehdoilla järjestetty yhteiskunta toivottava, kun taas soveltuvuudella tarkoitetaan, että voidaanko yhteiskunta järjestää teorian ohjein. Kun arvioidaan haluttavuutta, on otettava huomioon, että ettei uudistus johda epätasa-arvoon tai huono-osaiset joudu vieläkin huonompaan asemaan. Soveltuvuudessa on otettava huomioon, voidaanko uudistusta soveltaa käytäntöön, koska uudistus voi pitää sisällään liian monia käytännön esteitä tai uudistuksesta tulisi kohtuuttoman kallista. (Saari & Yeung 2007, 35–37.)

Kun tutkitaan ihmisoikeuksia, harvemmin kiinnitetään huomiota oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Yksilön oikeudet toteutuu aina suhteessa muihin oikeuksiin ja muihin ihmisiin. Oikeudenmukaisuutta mittaavia perusoikeuksia ovat tasa-arvo, syrjinnän kieltä ja yhdenvertaisuus. Kaikki nämä pyrkivät oikeudenmukaisuuden toteutumiseen. Oikeudenmukaisuudella voidaankin määritellä, millä ehdoilla ja eroilla sallitaan yksilöiden väliset erot samanlaisissa ja erilaisissa olosuhteissa.

Se liitetäänkin vahvasti tasa-arvon käsitteeseen. Oikeudenmukaisuus ja yhdenvertaisuus ovat vahvasti sidoksissa toisiinsa. (Saari & Yeung 2007, 47–49.)

Sosiaalinen oikeudenmukaisuus on eettinen velvoite sosiaaalialalla työskenteleville. Sosiaalista oikeudenmukaisuutta voidaan tarkastella tasa-arvon, ihmisarvon, resurssien jakautumisen, yhdenvertaisuuden, asiakasryhmien ja ihmisten eri tarpeiden huomioimisen näkökulmasta. ”Sosiaaalialan ammattilaisen tulee edistää sosiaalista oikeudenmukaisuutta paitsi asiakkaidensa elämässä myös koko yhteiskunnassa.” (Heikkinen, 2017.)

Sosiaaalialan ammattilaisen velvollisuus on estää syrjintää, joka perustuu ikään, siviilisäätyyn, kulttuuriin, kykyihin, taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen asemaan, ihonväriin, rotuun, uskontoon, muihin fyysisiin ominaisuuksiin tai muuhun vakaumukseen. Ammattilaisen on tunnustettava yhteiskunnan etninen ja kulttuurinen moninaisuus ja kunnioitettava sitä. Ammattilaisen on otettava työssään huomioon erot yhteisöjen, ryhmien, perheiden ja yksilöiden välillä. Resurssit tulee jakaa niin, että ne jakautuvat oikeudenmukaisesti asiakkaiden ja asiakasryhmien kesken. Lisäksi on huolehdittava erityisesti heikommassa asemassa olevien oikeuksien toteutumisesta ja toimittava asiakkaan puolestapuhujana ja rinnalla kulijana, aina asiakasta kunnioittanen ja arvostaen. (Heikkinen, 2017.)

5 TUTKIMUSMENETELMÄ

Tutkimuksemme on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, jossa tuloksiin päästään kyselylomakkeen avulla. Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on tarkastella ja tutkia tutkittavan asian merkitystä. Laadullisessa tutkimuksessa ei ole mahdollista saada tilastollista tietoa, koska ollaan tekemisissä tarinoiden, kertomuksien ja merkityksien kanssa. Tutkimus tehdään kuitenkin aina huolellisesti, periaatteita ja menetelmällistä tarkkuutta noudattaen. Vaikka laadullisessa tutkimuksessa ei voida saada tilastollista tietoa, tavoite on kuitenkin pyrkiä selvittämään totuutta tutkimuksena olevista ilmiöistä. (Kylmä & Juvakka 2007, 16–17.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkittava tieto perustuu yksilön omiin kokemuksiin. Jokaisella tutkimukseen osallistujalla on henkilökohtainen mielipide ja kokemus tutkittavasta aiheesta. Heillä jokaisella on omat havaintonsa ja näkökulmansa tutkittavaan aiheeseen. Laadullisen tutkimuksen tarkoitus on tuottaa uutta tietoa. Yleensä sitä käytetään silloin kun edellistä tutkimustietoa on hyvin vähän tai ei ollenkaan. (Kylmä & Juvakka 2007, 30–31.) Laadullista tutkimusta kutsutaankin ymmärtäväksi tutkimukseksi. Ymmärtäminen on eräänlaista eläytymistä tutkimukseen ja sen kohteisiin, tutkittavien henkiseen ilmapiiriin, ajatuksiin, tunteisiin ja motivaatioon. Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimusmenetelmä pyrkii ymmärtämään ja selittämään tutkittavaa tapahtumaa tai ilmiötä. Laadullinen tutkimus ei tavoittele tilastollista yleistettävyyttä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 28.)

Lomaketutkimusta voidaan verrata laadulliseen tutkimukseen ja osittain siitä löytyy myös samoja piirteitä. Lomaketutkimuksesta erotetaan myös kaksi vaihetta. Ensimmäinen vaihe alkaa jo ennen aineiston keräämistä, kun lomaketta suunnitellaan. Kysymykset suunnitellaan niin, mikä on olennaista tutkimuksen kannalta, mahdolliset vastausvaihtoehdot määritellään valmiiksi. Toisessa vaiheessa saadut tulokset tulkitaan ja analysoidaan. Tulkintaan ja analysointiin käytetään apuna aiempia tutkimustuloksia sekä niistä saatua informaatiota. Lomaketutkimuksessa havainnot yhdistetään soveltamalla tilastollisia menetelmiä. Voidaan siis käyttää erilaisia keskiarvoja, korrelaatteja ja muita tilastollisia tunnuslukuja. Lomaketutkimuksessa sallitaan myös poikkeukset. Lomaketutkimuksessa ja laadullisessa tutkimuksessa on myös paljon yhtäläisyyksiä; molemmissa voidaan viitata muihin

tutkimuksiin, aiemmin testattuihin hypoteeseihin ja aihetta käsittelevään kirjallisuuteen. Lomaketutkimuksessa käytetään omaa aineistoa enää vain empiirisinä yleistyksinä, keskiarvoina ja tilastollisina tunnuslukuina. Lomaketutkimuksessa ei yleensä käytetä puhesitaatteja tai tapausesimerkkejä, koska aineisto on siihen liian karkeaa. Mahdollista on kuitenkin käyttää havaintoesimerkkeinä vastauksia avoimista kysymyksistä. (Alasuutari 2011, 50–53.)

Laadullisessa tutkimuksessa tutkittava tieto perustuu kokemuksellisuuteen. Tämä ilmenee siitä, että jokaisella osallistujalla on oma henkilökohtainen mielipide ja kokemus tutkittavasta asiasta ja he jokainen havainnoivat tutkittavaa asiaa eri näkökulmasta. Laadullisen tutkimuksen tarkoitus on tuottaa uutta tietoa. Yleensä sitä käytetään silloin kun edellistä tutkimustietoa on hyvin vähän tai ei ollenkaan. (Kylmä & Juvakka 2007, 30–31.) Laadullista tutkimusta kutsutaankin ymmärrettäväksi tutkimukseksi. Ymmärtäminen on eräänlaista eläytymistä tutkimukseen ja sen kohteisiin, tutkittavien henkiseen ilmapiiriin, ajatuksiin, tunteisiin ja motivaatioon. Laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimusmenetelmän tavoitteena on pyrkiä ymmärtämään ja selittämään tutkittavaa tapahtumaa tai ilmiötä. Laadullinen tutkimus ei tavoittele tilastollista yleistettävyyttä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 28.)

5.1 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tieteellisen tutkimuksen tarkoitus on tuottaa tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman luotettavaa tietoa. Luotettavuuden arviointi on välttämätöntä, jotta tutkimuksesta saatua tietoa voidaan hyödyntää jatkossa. Laadullista tutkimusta voidaan arvioida luotettavuuskriteerillä. Arvio tapahtuu seuraavilla kriteereillä: siirrettävyys, reflektiivisyys, uskottavuus ja vahvistettavuus. (Kylmä & Juvakka 2007, 127.)

Kriteereistä siirrettävyyttä pitää arvioida niin, että tutkimuksessa on annettu riittävästi kuvailevaa tietoa tutkimuksen ympäristöstä ja tutkittavista, jotta voidaan arvioida, onko tutkimus siirrettävissä vastaaviin tilanteisiin. Reflektiivisyydellä tarkoitetaan, että tutkijan on oltava tietoinen omista lähtökohdistaan. Uskottavuus-

della tarkoitetaan tulosten uskottavuutta ja siitä millainen tutkittavien ihmisten käsitys on tutkimuskohteesta. Tutkimuksen uskottavuutta voidaan vahvistaa myös tutkijan omilla kuvauksilla ja pohdinnoilla, joista hän pitää kirjaa tutkimuksen aikana. Vahvistettavuus liittyy koko prosessiin ja edellyttää kirjaamista, niin että muut tutkijat voivat seurata prosessin kulkua pääpiirteittäin. (Kylmä & Juvakka 2007, 128–129.)

On muistettava tehdessään laadullista tutkimusta, että tutkimuksessa saadut tiedot on raportoitu ja kerätty eettisellä tavalla. Peruslähtökohtana on, että tutkittavilla ihmisillä on luottamus tieteisiin ja tutkimuksen tekijöihin. Luottamus säilyy, kun tutkittavien ihmisten ihmisarvoa ja oikeuksia kunnioitetaan. On tärkeää, että tutkija perehtyy etukäteen tutkittavaan yhteisöön, kulttuuriin sekä näiden historiaan, jotta heille ei aiheutuisi tarpeetonta haittaa. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2019.)

Tutkimukseen osallistuvalla on oikeus kieltäytyä osallistumasta ja osallistuminen on aina vapaaehtoista. Tutkittavalla on myös oikeus keskeyttää osallistumisensa koska vain haluaa, eikä siitä saa koitua harmia tai kielteisiä seurauksia. Tutkittavilla on oikeus saada tietoa tutkimuksesta koska tahansa ja hän voi peruttaa suostumuksensa. Tutkittaville on kerrottava konkreettisesti tutkimuksen tarkoitus ja miten aineisto tullaan käsittelemään ja säilyttämään. Heillä on myös oikeus saada tietoa tutkimuksen tavoitteista, mahdollisista haitoista ja riskeistä. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimukseen osallistujat eivät välttämättä hyödy tutkimuksesta, mutta tutkimuksella voidaan lisätä tietoisuutta. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2019.)

Hyvään ja eettiseen tieteelliseen käytäntöön kuuluu, että tutkijat noudattavat tiedeyhteisön toimintatapoja: tarkkuutta, rehellisyyttä ja huolellisuutta, tulosten esittämisen ja tallentamisen sekä arvioinnissa. Tärkeää on soveltaa tutkimustyössä kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä tutkimus-, arviointi- ja tiedonhakumenetelmiä. Tutkijan tulee olla avoin tuloksia julkistettaessa. Tutkijan on myös kunnioitettava muiden tutkijoiden työtä ja savutuksia asianmukaisella tavalla. Tutkimus tulee suunnitella, toteuttaa ja raportoida hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti. Tutkijan tulee huomioida erityisesti tutkimusryhmän asema ja osuus,

vastuut ja velvollisuudet. Kaikki tämä tieto tulee määrittää ja kirjata osapuolten hyväksymällä tavalla. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 132–133.)

Tutkimusetiikan periaatteita ovat haitan välttäminen, ihmisoikeuksien rehellisyys oikeudenmukaisuus, kunnioittaminen, luotettavuus sekä kunnioitus. Tutkimukseen osallistuvalla on oltava tieto, että kyseessä on tutkimus. Lisäksi on tiedotettava tutkimuksen tarkoitus ja mihin tutkimuksessa saatu tieto on tarkoitettu käyttää. Tutkimukseen osallistujille on selvitettävä, kuka on vastuuhenkilö ja keitä muita henkilöitä tutkimuksen tekoon osallistuu ja millaisin perustein tutkittavat ovat valittu tutkimukseen. On tärkeää, että tutkivat saavat tiedon mahdollista haitoista, jotta voivat arvioida, onko heille tutkimuksesta jotakin haittaa. Tutkimukseen osallistuvien ihmisiä on tiedotettava, miten luottamuksellisuus, nimettömyys ja yksityisyys taataan. Tutkittavien tulee olla tietoisia, että heillä on oikeus vetäytyä tutkimuksesta ja keneen tällöin ollaan yhteydessä, jos tutkimuksesta koituu heille haittaa. Tutkittavilla tulee olla tietoisuus siitä, että heillä on oikeus kysyä tutkimukseen liittyviä asioita koska tahansa. On hyvin tärkeää, on että tutkittavilta on suostumus ja lupa tutkimukseen. Suostumuksen osatekijät eli pätevyys ja vapaaehtoisuus ovat osa tietoista suostumusta. (Kylmä & Juvakka 2007, 148–150.)

Tutkimukseemme osallistui vapaaehtoiset sovittelijat, joilla oli käytössään linkki aineistonkeräyslomakkeeseen. Sovittelijat täyttivät lomakkeen sovittelutapaamisen jälkeen ja vastaukset kohdistuivat edeltäneeseen sovitteluun. Näin saimme kuvan oikeudenmukaisuuden ja tasavertaisuuden näkökulman useissa erilaisissa sovittelutilanteissa, jotka varsin hyvin kuvaavat sovittelutoiminnan arkea.

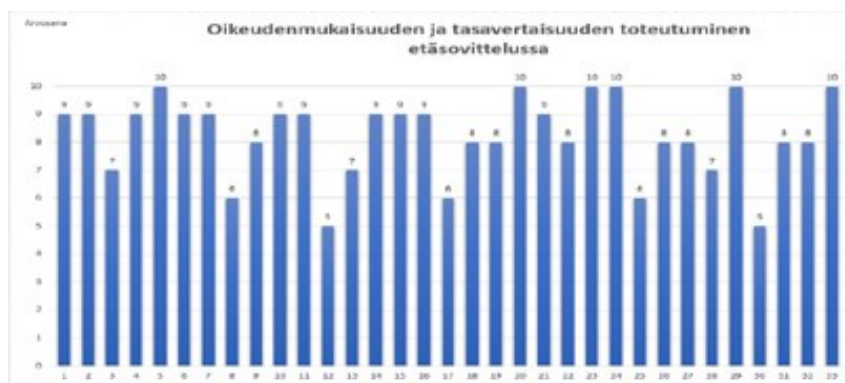
Esille tulleet kokemukset, mielipiteet ja huomiot tullaan esittämään opinnäytetyössämme niin, ettei niitä voi kohdistaa kehenkään tiettyyn henkilöön. Kaikki kyselystä tullut aineisto tullaan hävittämään, analysoinnin valmistuttua. Kyselystä tulleet vastaukset käsitellään luottamuksellisesti eikä niitä luovuteta tutkijoiden ulkopuolelle. (Liite 1.) (Liite 2.)

6 TULOKSET

Tässä osiossa raportoimme tulokset. Kyselymme oli valtakunnallinen ja tutkimusluvan saimme yhdelletoista eri alueelle tai sovittelutoimistolle. Kaiken kaikkiaan vastauksia saimme 33 kappaletta ympäri Suomea. Kaikista vastauksista 32 oli rikosasiaa ja 1 riita-asia. Kaikki sovittelut tehtiin etänä, siten että vähintään yksi sovitteluun osallistuvista oli etäyhteyden avulla mukana ja suurimmassa osassa asianomaisia oli 1–2. Joissakin tapauksissa mukana oli myös muita henkilöitä, kuten huoltajia, tulkkeja tai tukihenkilöitä. Sovittelijat antoivat kysymykseen ensin numeraalisen arvioinnin asteikolla 1–10. Jokaisessa kysymyksessä oli myös tekstilaatikko, johon sai perustella antamansa arvosanan. (Liite 3.)

6.1 Oikeudenmukaisuuden ja tasavertaisuuden toteutuminen etäsovittelussa

Sovittelijat vastasivat ensin kysymykseen numeraalisesti asteikolla 1–10, 1 tarkoittaa ettei oikeudenmukaisuus ja tasavertaisuus toteutunut ollenkaan, kun taas 10 tarkoittaa, että etäsovittelu oli kaikin puolin onnistunut oikeudenmukaisuuden ja tasavertaisuuden osalta. Alla oleva kuvio osoittaa, miten sovittelijoiden vastaukset ovat numeraalisesti jakautuneet.

Kuvio 2. Arvosanoilla mitattuna oikeudenmukaisuuden ja tasavertaisuuden toteutuminen on hyvä. Arvosanojen keskiarvo ylitti 8 ja oli tarkalleen 8,24

Enemmistö vastanneista oli sitä mieltä, että online-sovittelu on yhtä tasavertaista ja oikeudenmukaista kuin tavallinenkin sovittelu. on kuitenkin tärkeää muistaa, että osapuolille annetaan samat ohjeet alussa ja lopussa ja kaikilta kysytään samat kysymykset. Vastauksista tuli esille, että kaiken tulee olla läpinäkyvää ja yhtäaikaista kaikille osapuolille. Tärkeää on, että etäsovittelussa osallistujat voivat seurata sopimustekstin kirjoittamista reaaliajassa. Vastauksista tuli myös esille, että etäsovittelussa tapahtuu paremmin asiakkaan oikeusturva.

” Sovittelijoiden tehtävä on huolehtia, että tilanne toteutetaan sovittelun periaatteita noudattaen ”

Vastauksista nousi esille, että osapuolet ovat rehellisessä kontaktissa toisiinsa. Keskustelu on ollut tasavertaista ja kaikki osapuolet ovat tulleet kuulluksi. Sovittelijan rooli nostettiin tärkeäksi, jotta kaikki osapuolet saavat sanoa ja tulevat kuulluksi. Myös sovittelijat varmistavat, että laitteet toimivat ja kaikki saavat sanoa sanottavansa, ja tärkeää on varmistaa, että kuva näkyy.

” Sovittelijat huolehtivat siitä, että kumpikin sai puhua ja kuunnella vuoron perään. Molemmilta kysyttiin ja varmistettiin, että kumpikin näkee ja kuulee toisensa, ovatko kamera ja asettumiset heidän mielestään kohdillaan, saako puheesta selvää kumpaankin päähän ”

”Sovittelu tapahtui etänä kahden sovittelutoimiton välillä. Toisessa toimistossa (jossa epäilty) oli sovittelun aikana ns. yhteys- ja teitokoneapua saatavissa, vaikka ko toimihenkilö ei ollut läsnä itse neuvotteluhuoneessa osapuolen kanssa. - Myötävaikutti turvallisen ilmapiirin luomisessa etäsovittelussa.”

Vastauksista nousi esille seikkoja, jotka myös vaikuttivat sovittelussa. Kaikille osapuolille annettiin aikaa rauhassa ilmaista itseään ja tunteitaan. On myös huomattu, että jännittäminen häviää, kun ei olla fyysisesti kasvokkain. Vastauksissa huomioitiin, että etäyhteyksiin on jo totuttu, eikä se tuota vaikeuksia. Osataan olla kameran edessä, puhua selkeästi ja kuunnella toisia. Huomioita tehtiin siitä, että vaikka toinen osapuoli livenä ja toinen etänä, oli kuin olisi ollut kaikki samassa tilassa, keskustelu oli luontevaa.

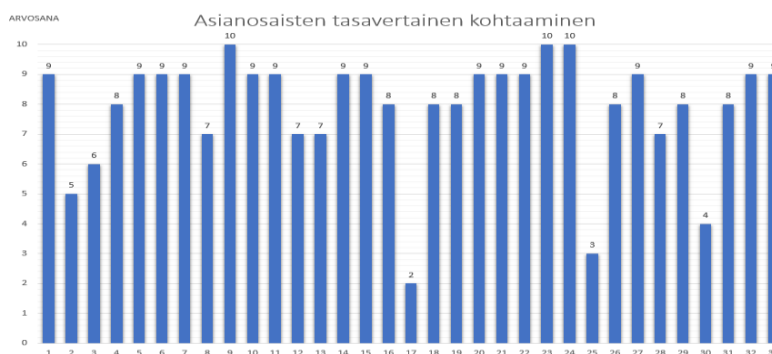
Oikeudenmukaisuuden ja tasavertaisuuden toteutumista haittaavia tekijöitä, joita sovittelijat nostivat esille vastauksissaan, on raportoitu seuraavassa kappaleessa. Yhden vastaajan mielestä nuoret ovat vaikea kohderyhmä, heidän välillään on vaikeaa saada keskustelua etäyhteyksin. Useissa vastauksissa puutteita oli kameroissa ja niiden kuvakulmissa. Miten asettaudutaan kameran eteen, jotta kaikki mahtuisivat ja näkyisivät kuvassa, ja saadaan katsekontakti osapuolten välille. Haasteita toivat tekniset vaatimukset, äänenvoimakkuus, eikä tulkki kuullut asianomaisia. Sovittelijat olivat kiinnittäneet huomiota sovittelijoiden puolueellisuuteen, josta oli kirjoitettu useissa vastauksissa. Lisäksi huomioita oli tehty, että sanaton viestintä jää huomiotta, ja/tai sitä on vaikeaa tulkita, mikroilmeet jäävät huomiotta.

”Vaikeuksia olla puolueeton toisen osapuolen ollessa jossain kaa- kana, jolloin läsnäolon vaikutus heijastuu vaikeutena tasapuolisena asioiden käsittelyssä”

”etäyhteydellä olevan ”paikalta poissaolo” saattaa haitata (oikeu- denvertaisuuden) tasavertaisuuden tunnetta, riippuen kumpi osa- puoli on kyseessä ja onko vahvuuksia kestää ”yksinäisyyden” pai- netta”

6.2 Asianomistajien tasavertaisuus etäsovittelussa

Sovittelijat vastasivat ensin kysymykseen numeraalisesti asteikolla 1–10, 1 tarkoittaa ettei asianomistajien tasavertaisuus toteutunut lainkaan, kun taas 10 tarkoittaa, että asianomistajien tasavertaisuus toteutui kaikilta osilta. Alla oleva ku- vio osoittaa, miten sovittelijoiden vastaukset ovat numeraalisesti jakautuneet.

Kuvio 3. Kohtaamisen tasavertaisuudessa oli hieman hajontaa vastauksissa. Alimmat arvot 2 ja 3 kuvaavat sitä, ettei etäsovittelu aina takaa tasavertaista kohtaamista osapuolten välillä. Kaikkien vastauksien keskiarvo oli lähes 8, joka osoittaa, että tasavertainen kohtaaminen toteutuu pääsääntöisesti.

Suurimmassa osassa vastauksia sovittelijat olivat havainnoineet, että asianomistajan olivat tasavertaisia, molemmat tulivat kuulluksi ja puhuivat samaa kieltä. Tässäkin huomioita oli tehty, että sovittelija rooli ja puolueettomuus on hyvinkin tärkeä, jotta tasavertaisuus asianomistajien välillä säilyy. Sovittelijoiden on otettava huomioon kaikki tasavertaisesti, näin asianomistajat pääsevät puhumaan asiasta omasta näkökulmasta sekä saavat tuoda esille oman näkemyksensä ja kokemuksensa. Näissäkin vastauksissa esiin nousi sääntöjen tarkka läpikäyminen. Monissa vastauksissa koettiin, että asianomaiset pystyivät olemaan luontevasti ja esittämään asiallisesti omat näkemyksensä tapahtumista. Huomioita oli tehty, että asianomaiset mielellään suostuvat etätapaamiseen, jotta asia saadaan ratkaistua nopeasti. Asianomistat ovat kohdattu ja kuultu tasavertaisina osallisina.

”Sovittelijoilla on iso rooli silloin kun joku osapuoli on etäyhteydellä mukana, koska hän helposti jää syrjään.”

Sovittelijoiden vastauksista kävi ilmi, että ikä/ikäero vaikuttaa asianomaisten tasavertaisuuteen. Huomioita tehtiin toisen osapuolen ”yksinäisyys” toisessa päässä, kun toisessa päässä olevalla on mukanaan sovittelija(t). Tällainen tilanne muodostuu, kun toinen osapuoli tulee sovittelutoimistolle ja on fyysisesti läsnä sovittelijan tai sovittelijoiden kanssa. Yhdessä sovittelussa oli huomattu, että sovittelun jälkeen toinen osapuoli pääsi vielä käymään läpi asiaansa ja purkamaan tuntojaan, toinen etäyhteyksien päässä ei. Tämä lisää epätasa-arvoisuutta ja saattaa osapuolet eriarvoiseen asemaan. Yhdessä vastauksessa oli kiinnitetty

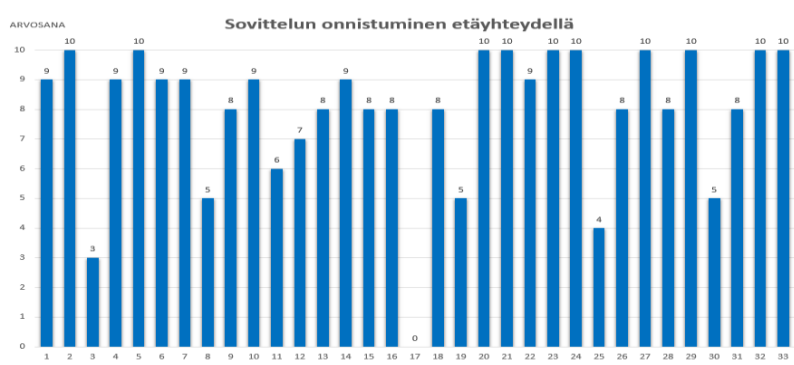
huomiota sovittelijoiden puolueellisuuteen. He hoivasivat ja hyysäsivät toista osapuolta.

”Fyysisesti läsnäoleva ei ollut tasavertainen keskustelija.”

”Toinen henkilöistä oli maahanmuuttajataustainen ja hänellä oli varmaan aluksi pelon tunne tilannetta kohtaan koska ei tuntenut Suomen oikeusjärjestelmää. Hän kuitenkin rentoutui ja sai sanottua omat asiansa ja kiitteli lopuksi prosessin helppoutta.”

6.3 Sovittelun onnistuminen etäyhteydellä

Sovittelijat vastasivat ensin kysymykseen numeraalisesti asteikolla 1–10, 1 tarkoittaa ettei sovittelu onnistunut etäyhteydellä kun taas 10 tarkoittaa, sovittelu onnistui täydellisesti etäyhteydellä. Alla oleva kuvio osoittaa, miten sovittelijoiden vastaukset ovat numeraalisesti jakautuneet.

Kuvio 4. Sovittelun etäonnistumisessa oli muutamia tilanteita joissa sovittelu ei onnistunut hyvin ja yksi tilanne johon etäsovittelu ei sopinut ollenkaan. Etäyhteyden avulla sovitteluissa oli selvästi enemmän hajontaa vastauksissa, kuin muissa kohdissa. Hajonnasta huolimatta vastaajat olivat sitä mieltä, että etäyhteys sopii hyvin sovitteluihin. Vastausten keskiarvo oli miltei 8.

Vastuksista nousi esille, että etäyhteys mahdollisti keskustelun. Sovittelu saatiin käytyä aikataulu- ja etäisyysaasteista huolimatta. Sovitteluissa yhteydet toimivat ja kaikilla oli kokemusta laitteiden käytöstä ja Teams-sovelluksesta. Sovittelijoiden näkemyksen mukaan yhteydet olivat hyvät ja laitteissa selkeä ja kuuluva

ääni. Yhdessä vastauksessa oli huomioitu, että tasavertaisuus heijastuu yhte-neväisistä teknisistä ratkaisuista ja samanlaisista tilaratkaisuista molemmin puo-lin kameraa.

” Kaikki sai oman mielipiteensä kerrottua ja tuli kuulluksi. Asianomai-set keskustelivat myös keskenään rauhaisasti.”

” Osapuolet olivat todellisessa kontaktissa.”

Vastauksissa oli mm. huomioitu, että tunteiden voimakkuus on helpompi käsitellä etäyhteyksin. Lisäksi sairaustapaukset, joiden vuoksi jouduttaisiin sovittelu siirtä-mään tulevaisuuteen, saatiin kuitenkin käsiteltyä. Useasta vastauksesta nousi esille, että näin kaikilla on mahdollisuus osallistua välimatkoista huolimatta ja jois-sakin tapauksissa etäsovittelu on ainut mahdollisuus.

” Tällä tavalla saatiin neuvottelu toteutettua aikataulu- ja etäisyys haasteista huolimatta. ”

” Kaikki sujui hyvin. Että sovittelu saattaa jopa hillitä mahdollista koh-taamisen eskaloitumista. Arkaluonteisia tai sellaiseksi koettuja asi-oita on joillekin helpompi käsitellä etäyhteyden kautta.”

Myös sovittelun onnistumisesta etäyhteyksin oltiin jokseenkin erimieltä, vaikka pääsääntöisesti sovittelu olikin onnistunut. Vastauksissa nostettiin esille muuta-mia puutteita, kuten laitteet (isompi näyttö), kamera ja kaiutin edesauttaisivat etäsovittelua. Sovittelijat olivat miettineet, että sovittelutoimistoissa pitäisi olla eril-linen etäsovitteluun tarkoitettu neuvotteluhuoneet, joissa olisi yhtenäiset (sama-laiset) kalusteet, tausta, valaistus, jotta toimistojen välillä tapahtuva etäyhteys an-taisi vaikutelman toisen toimiston läheisyydestä/toimistojen välisestä virtuaali-sesta yhteydestä/jatkuvuudesta. Sovittelijat olivat huomanneet keskustelun ole-van luontevampaa kasvotusten ja henkilökohtainen kohtaaminen tehokkaampaa. Yhdessä sovittelussa oli kiinnitetty huomiota siihen, miten kukin kuvassa näkyy: toinen isolla ruudulla yksin, toiset pienellä ruudulla: haittaako, onko merkitystä, tuntuuko epämiellyttävältä.

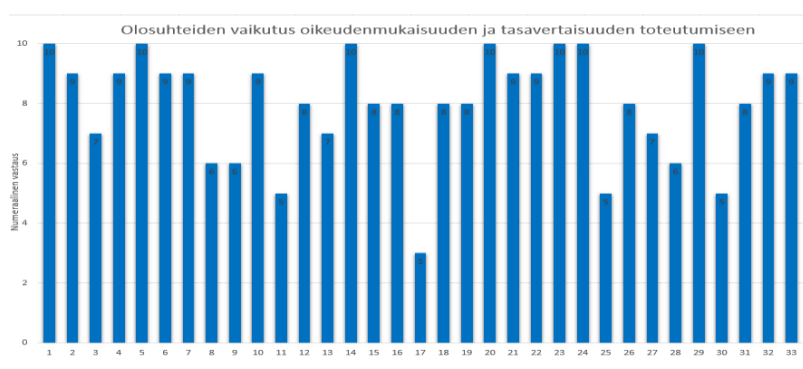
”Emme löytäneet erillistä jabraa/kauitinta neuvottelutilaan, joka vaikutti itselläni siihen että jouduin pinnistelemaan saadakseni kunnolla selvää siitä mitä etäyhteyden päässä oleva osapuoli sanoi.”

”Etäsovittelu ei sovi tällaiseen sovitteluun (Isvs ja pahoinpitely)”

”Mielestäni on aina parasta mikäli osapuolet kohtaavat kasvotusten, mutta aina se ei ole mahdollista etäisyyksien vuoksi tai muun seikan johdosta ja silloin kun on osaamista ja hyvä rauhallinen paikka sovittella etänä niin se onnistuu oikein mutkattomasti.”

6.4 Olosuhteiden vaikutus tasavertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden toteutumiseen etäsovittelussa

Sovittelijat vastasivat ensin kysymykseen numeraalisesti asteikolla 1–10, 1 tarkoittaa, että olosuhteilla oli huono vaikutus tasavertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden toteutumiseen, kun taas 10 tarkoittaa, ettei olosuhteilla ollut mitään vaikutusta tasavertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden toteutumiseen. Alla oleva kuvio osoittaa, miten sovittelijoiden vastaukset ovat numeraalisesti jakautuneet.

Kuvio 5. Kuten muutkin arvosanoilla arvioidut sovittelutilanteet, niin myös olosuhteet, osaaminen ja valmiudet ovat vastaajien mielestä hyvällä tasolla. Keskiarvolla mitattuna tulokseksi tuli tasan 8.

Vastauksista nousi selvästi esille, että olosuhteilla ei ollut vaikutusta tasavertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden toteutumiseen sovittelussa. Osapuolet kohtelivat toisiaan kunnioittavasti ja asiallisesti ja osasivat käyttää etäyhteyttä. Eräästä vastauksesta käy ilmi, että nuoret ovat taitavia tekniikassa ja osaavat käyttää erilaisia sovelluksia ja jopa auttaa muita.

” Sovittelu on monille ensimmäinen kerta ja siten jo hiven jännittävä tilanne ja etäyhteydellä varmaan monelle jotka ovat kotona eikä ole siinä tukea ja turvaa vieressä niin hiven jännittävämpi toimiiko yhteys ja tekniikan toimimisesta siihen ettei ole sovittelijoita siinä tukena vieressä vaikka samaan pyrimme etäyhteydellä jotta loisimme rauhallisen ja turvallisen kokemuksen.”

Eräässä vastauksessa sovittelijat miettivät, vaikuttiko asianomistajan päihtymystila sovittelun olosuhteisiin. Tässäkin sovittelussa päästiin sopimukseen ja kaikki osapuolet olivat olleet tyytyväisiä lopputulokseen. Sovittelijat toivat vastauksissaan esille tieto/taidon puuteet, jotka vaikuttavat sovittelun kulkuun. Lisäksi vastauksissa tuotiin esille kameran ja kuvan koko, mahtuvatko kaikki sovitteluun osallistuvat kuvaan. Yhdessä vastauksessa sovittelijat olivat pohtineet, onko kotona olevalla tarvittavaa tukea ja turvaa, vai kokeeko yksinäisyyttä. Kulttuuriset erot ja niiden ymmärtäminen vaikeuttavat ja vaikuttavat oikeudenmukaisuuden ja tasavertaisuuden tunteeseen. pohdittiin lisäksi, onko etäyhteys tunteettomampaa, kun taas lähiyhteydessä empaattisuus on helpompaa.

” Asianomistaja sai erilaista palvelua kuin epäilty.”

” Kulttuuriset erot painoivat tässä jutussa tuon epätasapainon. Eikä sen ymmärtäminen ollut toiselle helppoa.”

Vastauksissa korostuu sovittelijoiden tärkeä rooli, jotta myös olosuhteet pysyvät kaikille osapuolille oikeudenmukaisina ja tasavertaisina. Sovittelijat tarvitsevat lisää tietoa, taitoa ja rohkeutta.

” Sovittelijoiden tehtävä on luoda olosuhteet pyrkien tasavertaisuuteen ja oikeudenmukaisuuteen.”

6.5 Sovittelijoiden kehittämisideoita

Sovittelijoilta tulleita kehittämisideoita oli kuitenkin jonkin verran ja niitä onkin syytä nostaa esille, jotta etäsovitteluista tulisi yhtenäisimpiä ja kaikille tasavertaisia. Useassa vastauksessa haluttiin sähköisen allekirjoituksen kehittämistä kaikille toimistoille, myös että se olisi kaikilla käytössä samanlaisena. Myös sovittelusopimus näkyville kaikille osapuolille helpottaisi sovittelusopimuksen kirjoittamista ja olisi ajantasaisesti näkösällä kaikille sovitteluun osallistuville. Sovittelijat painottivat rohkeutta etäsovittelujen pitämiseen. Sovittelijat pohtivat vastauksissaan, että jos yksi on etänä, pitäisikö tällöin kaikkien muidenkin olla esimerkiksi omilla koneillaan, omissa paikoissaan. Vastauksista nousi esille myös, että ennen sovittelua on hyvä miettiä, soveltuuko juuri kyseiseen rikos- tai riita-asiaan etäsovittelu. Useassa vastauksessa tuotiin esille yhtenäiset käytännöt sovittelu-toimistojen välillä sekä yhteiset käytännöt sovitteluihin, koulutusta ja opastusta kaivattiin lisää. Sovittelijat toivoivat, että sovittelijoilla olisi yhteinen sähköposti, ei käytössä omat sähköpostiosoitteet. Yhdessä vastauksessa toivottiin, että myös tulkki olisi etänä ei puhelimesta. Joissakin vastauksissa, vaikka etäyhteydet olivat toimineet, toivottiin sovittelutoimistoille toimivat laitteet ja nettiyhteys, myös videotykki voisi helpottaa kaikkien mahtumista samaan kuvaan.

” Sovittelua ajatellen niin yhtenäiset käytännöt toimistojen välillä. Luottamuksen eli tieto että tilassa ei ole muita häiriötekijöitä. Tieto ja taitotaso suoritua koneella ja yhteyden ollessa sellainen että etäsovittelu onnistuu. Paljon on kehitettävää, mutta hyvässä alussa ollaan ja joka kerta opitaan uutta.”

” Keskeinen ongelma, niin kuin kaikissa etäyhteyksissä, on ihmisten usein heikko tietotekninen asiantuntemus ja huonot verkkoyhteydet. Selkeä yksinkertainen info käytettävästä softasta kaikille asiakkaille.”

” En tiedä kuinka hyvin kasvojen ilmeet, tunnetilat välittyvät osapuolelta toiselle etäsovittelun kautta. Ja miten tämä vaikuttaa. ”

”Jotta osapuolille tulisi entistä enemmän varmuutta siitä että tilanne on puolueeton, alussa voisi vielä enemmän sanoittaa sen ääneen, että vaikka toiset ovat tuolla ja toiset täällä, se on vaan osapuolten paikanvalinta sovittelun käytännön järjestelyiden onnistumiseksi (esim. jos asuu kaukana, vaikea päästä sovittelutoimistolle etc), mutta sovittelijat eivät ole mitenkään neukkarissa olevien puolella, on vain osapuolten vapaasta päätöksestä näin, että he ovat sijoittuneet itse neukkariin tai etäyhteyden päähän.”

” Monasti sovittelijoiden palautuskeskustelussa tulee esiin ko asiat joissa huomataan tapauksen moninaisuus ja löytyy omien käytäntöiden parannusajatuksia.”

” Toivon, että online sovittelut lisääntyy? Koen sovittelijana, että se on suuri mahdollisuus auttaa ihmisiä.”

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET

Tässä luvussa esittelemme tutkimuksen johtopäätökset. Tulosluku vastaa kysymyksiin ja tuloksista vedetään johtopäätöksiä. Johtopäätösten avulla pyrimme vastaamaan kysymykseen, kuinka hyvin etäsovittelussa toteutuu oikeudenmukaisuus ja tasavertaisuus. Kysymyksiin saamiemme vastausten perusteella tulimme siihen tulokseen, että oikeudenmukaisuus ja tasavertaisuus toteutuvat etäsovitteluissa pääsääntöisesti hyvin.

Opinnäytetyö suoritettiin laadullisena tutkimuksena ja aineiston kerääminen toteutettiin sähköisellä kyselylomakkeella ja vastaukset tulivat täysin anonymisti. Lomakkeella oli neljä kysymystä, joilla selvitettiin oikeudenmukaisuuden ja tasavertaisuuden toteutumista. Lomakkeella sovittelija pystyi antamaan sovittelustaan numerolla arvosanan asteikolla 1-10, kustakin kysymyksestä. Numeroarvosanaa sovittelija pystyi täydentämään kirjoittamalla avoimen vastauksen. Kyselylomake sijaitsi Tampereen ammattikorkeakoulun hallinnoimalla Microsoft O365 pilvialustalla, Forms –lomakesovelluksessa. Kysely oli avoinna 22.9.2022 – 31.1.2023 välisen ajan ja siihen saimme 33 kappaletta vastauksia sovittelijoilta kautta maan. Kvalitatiivisen tutkimuksen avulla saimme mahdollisuuden kokemukselliseen tiedonkeruuseen ja ymmärryksen tutkittavaan ilmiöön. Analysointiin käyntimme aineistolähtöistä laadullista sisällönanalyysia.

Yhteiskunta on kehittymässä ja muuttumassa yhä enemmän ja enemmän digitaaliseksi. Perehtyminen digitaalisten palveluiden ja toimintojen kehittämiseen sekä toimivuuteen tukee opinnäytetyömme myös etäsovittelun kehittämistyötä. Opinnäytetyöstämme saamiamme tuloksia sekä niistä tehtyjä päätelmiä pystytään käyttämään hyväksi tulevaisuudessa, kun kehitetään etäsovittelua oikeudenmukaisemmaksi ja tasavertaisemmaksi asiakkaiden näkökulma huomioon ottaen sekä antaa ymmärrystä sovittelijoiden haastavaan tilanteeseen.

Vastauksista ilmeni, että sovittelutoimistojen välillä on huomattavia eroja, eikä etäsovittelusta ole selkeää ohjeistusta. Tämä luo jo eriarvoisuutta sovittelijoiden ja asianomaisten välille. Niemisen (2018) tekemässä opinnäytetyössä hän on johtopäätöksissään tehnyt samanlaisia huomioita, että valtakunnallisesti

etäsovittelussa on huomattavia eroja. Hänen mukaansa toimipisteiden sovittelijoilla ei ole tasapuolista roolia ja perustehtävää on mahdotonta toteuttaa. Lisäksi toimintatavoista ei ole selkeää ohjetta toimistojen ja sovittelijoiden välillä. Toimintatapojen kirjo on valtava. Prosessiohjetta on kehitetty 2018 ja näillä ohjeilla on pyritty tasapuolisuuteen, toiminnan kehittämiseen sekä sovittelijoiden yhteistyön merkityksen lisäämiseen.

Etäyhteydellä soviteltaessa kohtaamista helpottaa matkustamisen ja aikataulutamisen väheneminen, joka tekee sovitteluun valmistautumisesta stressittömämpää. Helpompi valmistautuminen luo etäsovitteluun vapautuneemman tunnelman ja vähentää viranomaistoiminnan vaikutelmaa.

Etäsovittelussa voidaan kohdata toinen osapuoli sellaisissakin tilanteissa, joissa fyysinen kohtaaminen saattaisi nostaa esiin pelkotiloja. Etäsovittelu saattaa olla asianosaisille turvallisempi tapa kohdata toisensa. Niemisen (2018) havainnot omassa tutkimuksessaan ” Kuitenkin kasvokkain tapahtuvien sovitteluiden ja puhelinsovitteluiden eroja kysyttäessä suurin osa koki puhelinsovitteluiden jäävän osapuolten välisen kohtaamisen, tunteiden välittymisen ja vuorovaikutuksen osalta vajaiksi.”

Hyvin sensitiivisiin tapahtumiin liittyvä etäsovittelu saattaa jättää osapuolet etäiksi toisilleen, eikä sovinnon tekemisen tunnetila välttämättä välity kokonaisuudessaan. Tämä saattaa jättää epäilyn sovinnon vilpittömyydestä. Pelkkä sopimus, ja sen allekirjoittaminen, ei ole kaikille se sovinnon tärkein mittari. Nieminen (2018) ottaa myös kantaa siihen, jääkö tunteiden käsittely vajavaiseksi, ja näin ollen jääkö restoratiivisen sovittelun periaatteet toteutumatta. ” Mikäli sovittelijat jättävät tunteiden käsittelemisen osuuden väliin etäyhteyden asettaman hankalan kontekstin vuoksi, on sovittelu menettelynä vaarantunut.” Sovittelu etäyhteydellä jää pinnalliseksi tai tunteet voivat jäädä käsittelemättä kokonaan. Opinnäytetyössään Heikkilä ja Tamminen (2021) tutkivat videovälitteistä asiakastyötä. Heidän mukaansa haasteet ovat sanallisessa ja sanattomassa viestinnässä. Heidän mukaansa vaikeuksia kohdataan läsnäolon tunnun sekä välittömän vuorovaikutuksen osalta. Onko oikeudenmukaista sekä tasavertaista kohdata asiakas näin? Myös heidän tekemässään tutkimuksessa esille nousi ymmärtämisen, empaattisuuden ja tuen puute, myös katsekontakti puuttuminen osapuolten väliltä.

Sovittelun tärkein elementti on kuitenkin dialogi. Dialogissa painopiste on asiakkaan kohtaamisessa. Dialogissa päästään tilaan, jossa tilannetta tutkitaan yhdessä. Dialogissa hyväksytään toisen sanomiset ja erilaiset näkemykset, kenenkään näkemys ei ole totuus. Dialogin tarkoitus on ymmärtää toista. Se onkin pohja myöhemmälle toiminnalle ja ajattelulle. Sovittelussa sovittelijan avustuksella on tarkoitus luoda turvallinen, luottamuksellinen, kuunteleva, kysyvä ja vastaava ilmapiiri. Dialogi myös opastaa löytämään uusia näkökulmia ja pyrkii saavuttamaan ymmärrystä osapuolten välille. (Flinck 2013, 70.) Näin ollen jääkö etäsovittelu tältä osin vajavaiseksi, koska dialogissa keskustelu ei ole pelkkää kysymyksiin vastaamista tai toisen kuuntelemista. Sovittelussa on tärkeää, että osapuolet kommunikoivat ja keskustelevat keskenään. Keskittyvätkö osapuolet kunnolla etäsovittelussa kuuntelemaan toisiaan? Onkin siis tärkeää keskittyä siihen, että dialogi onnistuu, näin ollen varmistetaan, että restoratiivinen oikeus toteutuu.

Vastauksissa painotettiin sovittelijan roolin merkitystä, joka korostuu oikeudenmukaisuuden ja tasavertaisuuden toteutumisessa. Kuten Heikkilä ja Tamminen (2021) tuovat opinnäytetyössään esille, että kohtaaminen ja sovittelijan rooli ovat erityisessä asemassa neuvottelun onnistumisessa. Vastuu neuvottelun onnistumisesta on sovittelijalla, joka johtaa, kannattelee ja vie eteenpäin keskustelua. Tämä vaatii sovittelijalta rohkeutta ja ammattitaitoa. Myös Flinck (2013, 77–79.) tuo esille sovittelijan tärkeän roolin ja vuorovaikutustaidot. Sovittelija on se, joka tukee ja kannustaa osapuolia aitoon ja rehelliseen vuoropuheluun sekä luo pohjan onnistuneelle sovittelulle. Sovittelija on se, joka luo puolueettoman ilmapiirin ja antaa mahdollisuuden tasavertaiselle sovittelulle. Sovittelija siis huolehtii siitä, että sovittelun periaatteita noudatetaan ja kunnioitetaan, sekä oikeudenmukaisuus ja tasavertaisuus toteutuvat.

Vastauksista esiin nousi sovittelijoiden puolueellisuus sovittelun aikana. Toinen osapuoli saa erilaista kohtelua sovittelun aikana ja sen jälkeen; silittelyä, myötätuntoa, halauksia ja pääsee näyttämään tunteitaan ja niihin vastataan. Havaintoja oli tehty siitä, että miltä tämä näyttää ja tuntuu toisesta osapuolesta, joka mahdollisesti on yksin vastaanottimen toisessa päässä. Lisäksi tehtiin huomioita siitä, että osapuoli, joka on sovittelijoiden kanssa, saa mahdollisuuden vielä sovittelun

jälkeen puhua tunteistaan ja purkaa tilannetta. Tässä kohtaa voisikin miettiä, että olisivatko kaikki etänä, jos etäsovitteluun päädytään. Nieminen (2018) ottaa tutkimuksessaan kantaa myös puolueettomuuteen. Puolueettomuus on yksi sovittelun perusarvoista. Hänen mukaansa puolueettomuus tarkoittaa sovittelun osapuolille sovittelumenettelystä ja sovittelijoiden toiminnasta syntyvää kokemusta. Hänen tutkimuksessaan nousi esille, että puolueettomuuden luominen on vaativampaa etäyhteyksin kuin kasvokkain neuvoteltaessa. Hänen mukaansa on riski, että asiat kerrotaan eri tavalla, eri toimipaikoissa.

Lähisuhdeväkivallan sovitteluun etäsovittelu ei sovi, aiheen sensitiivisen latauksen vuoksi. Sanattomalla viestinnällä on lähisuhdesovittelussa suuri merkitys, joka voi jäädä välittymättä etäyhteydellä soviteltaessa. Lähisuhdeväkivallan sovitteluprosessiin kuuluviin erillistapaamisiin etäyhteys sopii yhtä hyvin, kuin fyysisetkin erillistapaamiset.

Suomessa on yksityishenkilöilläkin hyvät tekniset tiedot ja taidot osallistua etäsovitteluihin, joten etäsovittelua järjestettäessä ei tarvitse valmistautua perusasioiden kouluttamiseen osapuolille. Vastauksista ilmeni, että tekniset valmiudet eivät olleet esteenä, tai edes hidasteena, etäsovittelun toteutumiselle. Sovittelu-toimistojen laitteistoista esitettiin toiveita yhdenmukaistamisesta ja laadun parantamisesta. Laitteiden yhdenmukaistaminen mahdollistaisi häiriötilanteissa sovittelutoimistojen keskinäisen auttamisen, kun osapuolilla olisi samanlaiset laitteet käytössä.

Tärkeimmäksi kehittämiskohteeksi nousi sovittelijoiden kouluttamisen kohti yhteneväisiä käytäntöjä etäsovittelussa. Yhteneväiset käytännöt lisäävät oikeudenmukaista ja tasavertaista kohtaamista, kun osapuolet tietävät, että kaikkia kohdellaan saman arvoisesti ja samoin toimintatavoin. Yhteneväisiin käytäntöihin voisi luoda samanlaisen listan, mikä on käytössä silloin kun osapuolille kerrotaan sovittelun yleisiä käytäntöjä. Etäsovittelun yleiset käytännöt sisältäisivät tietoa toiminnassa silloin, jos sovittelussa tulee jokin poikkeava tilanne, esimerkiksi tekninen häiriö tai jokin osapuoli haluaa hetkeksi keskeyttää sovittelun. (liite 4)

8 POHDINTA

Sovittelutoiminta on Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisuudessa olevaa toimintaa. Opinnäytetyömme prosessi alkoi yhteydenotolla Terveiden ja hyvinvoinnin laitokseen ja siellä sovittelutoiminnasta vastaavaan henkilöön. THL:n edustajalle esittelimme opinnäytetyömme suunnitelman, jossa olimme valinneet tutkimukseen kaikki etäsovitteluun osallistuvat, mukaan lukien asianosaiset, tukihenkilöt, tulkit ja alaikäisten huoltajat. THL:n edustajalta tuli tieto, että heiltä vaaditaan tutkimuslupa sellaisiin tutkimuksiin, joissa on mukana asiakkaita. Tässä tapauksessa asiakkaiksi luettiin sovitteluun tulevat henkilöt. Selvittelimme mahdollisuutta saada käyttöömmme THL:n käyttämän kyselylomakealustan, jolloin olisimme voineet lähettää kertakäyttöisiä osallistumislinkkejä. Tässä vaiheessa THL:n edustaja ilmoitti, etteivät he anna tutkimuslupia kuin yliopistotasoisin tutkimuksiin.

Jouduimme siis palaamaan lähtöruutuun ja muuttamaan tutkimussuunnitelmaa siten, että teemme kyselyn vapaaehtoisille rikos- ja riita-asioiden sovittelijoille. Näin emme tarvinneet kuin sovittelutoimistojen tutkimusluvat. Käännyimme Pirkanmaan sovittelutoimiston puoleen, jolle esitimme tutkimussuunnitelmamme. Kiinnostus tutkimustamme heräsi ja Pirkanmaan sovittelutoimisto halusi olla työelämän yhteistyökumppanimme. Pirkanmaan sovittelutoimisto oli opinnäytetyömme tilaaja, mutta aineisto kerättiin valtakunnallisesti. Haimme luvat jokaiselta sovittelutoimistolta erikseen. Hyväksyttyjä lupahakemuksia palautui 11 kappaletta. Mielenkiintoiseksi aiheen teki se, että etäyhteyksillä tapahtuvat sovittelut ovat varmasti tulleet jäädäkseen. Mielenkiintoista on myös havainnoida, toteutuuko näissä etäsovitteluissa oikeudenmukaisuus ja tasavertaisuus. Aiempaa tutkimusta ei ole tehty. Hyvin vähän on mitään tutkimusta tehty etäsovitteluun liittyen. Suuressa mittakaavassa erilaiset etäneuvottelut ovat tulleet meidän kaikkien opeteltavaksi vasta koronapandemian myötä ja sen vaikutuksesta niitä on alettu kehittämään kaikkia palvelevaksi toiminnaksi.

Aikaisempaa kokemusta tutkimustyöstä meillä ei ollut. Sen laajuus ja haastavuus yllättivät, koska näin laajasta tutkimuksesta ei ole aikaisempaa kokemusta. Li-

säksi sisällön analyysin haastavuus yllätti. Alkuun oli tutkittava, miten analyysimenetelmänä toimii ja miten menetelmiä tulee käyttää tutkimuksessa. Sen sisäistäminen vei aikaa.

Aloitimme keväällä 2022 tutkimuslupien hakumenettelyn selvittämisen. Jokaisella sovittelutoimistolla oli hiukan toisistaan eroava lupahakemusmenettely. Ensimmäinen oli selvitettävä, keneltä ja mistä tutkimuslupa anotaan. Tutkimuslupan saattoi saada jopa puhelimesta tai toisessa ääripäässä vasta kolmannella hakemuksella, organisaatiosta ja toimintatavasta riippuen. Tähän meni aikaa noin 4 kuukautta, että saimme kaikki tutkimusluvut hankittua. Saatuamme tutkimusluvan, lähetimme sovittelutoimistolle linkin, jonka kautta sovittelijat pystyivät etäsovittelun jälkeen vastamaan kysymyksiin. 22.9.2022 lähetettiin ensimmäinen linkki sähköpostilla sovittelutoimistoille, jolloin kyselylomake aukesi. Kyselylomake oli avoinna tammikuun 2023 loppuun ja vastauksia saimme 33 kappaletta.

Sovittelupalvelua tuotetaan hyvin erilaisten organisaatioiden sisältä, jolloin sovittelutoimistojen käytännöt vaihtelevat merkittävästi. Sovittelua toteuttavat hyvinvointialueet, kaupungit ja kolmannen sektorin sosiaalialan toimijat. Sovittelutoimistojen erilaiset tavat toimia saattavat jo itsessään asettaa vapaaehtoiset sovittelijatkin keskenään eriarvoiseen asemaan. Tämän erilaisten toimintatapojen esiintymisen huomasi myös tutkimustuloksista.

Tutkimuskin tehtiin täysin etäyhteydellä, koska tutkimusta aloitettaessa asuimme eri kaupungeissa ja tutkimuksen aikana toinen meistä muutti Espanjaan. Tutkimuksen päättymisen jälkeen soviteltiin myös yksi Espanja-Suomi välinen etäsovittelu. Etäsovittelu toimii siis jopa globaalissa ympäristössä. Kuitenkin tekeminen on ollut helppoa ja vaivatonta etäyhteyksin. Haastetta opinnäytetyön tekemiseen toi aikaero. Odottaessamme vastauksia kyselyymme, kirjoitimme jo teoreettista pohjaa opinnäytetyöhömmme. Yhteistyö tekijöiden välillä on ollut mutkatonta ja olemme käyneet mielenkiintoisia ja antoisia keskusteluja tutkimusaiheemme tiimoilta. Tutkimusaiheen rajaaminen ei ollut vaikeaa, vaan siihen löytyi heti nykyinen muotonsa. Työstä ei haluttu lähteä tekemään liian laajaa, joten selvä raja vedettiin oikeudenmukaisuuden ja tasavertaisuuden toteutumiseen etäsovittelussa.

Opinnäytetyöprosessi opetti paljon ja sen tekeminen oli mielenkiintoista, mutta haastavaa. Toinen meistä sai paljon uutta tietoa ja taitoa sovitteluun, koska aiempaa kokemusta ei ollut. Toinen meistä taas ”vanhana konkarina” osasi selittää, antaa tietoa ja tuoda näkemyksiä tutkimukseemme. Ymmärrys sovitteluun, etäsovitteluun, niiden helppouteen ja haasteisiin karttui ja ymmärrys siihen, kuinka merkittävä sovitteluprosessi on asianomaisille. Opinnäytetyöprosessi oli kokonaisuudessaan kasvattava ja ammatillisesti eteenpäin vievä kokemus, joka jo itse prosessina toi paljon uutta ja mielenkiintoista.

Sovittelutoiminta on ottanut muutaman viimeisen vuoden aikana valtavavan digiloikan. Vielä muutama vuosi sitten etäsovitteluja toteutettiin vain satunnaisesti ja välineinä oli pelkkä GSM-puhelin, johon parhaissa tapauksissa oli kytketty konferenssikaiutin. Kuvan laatu on lähes sama, kuin henkilöt olisivat samassa tilassa. Äänenlaatu on etäyhteyksissä jo niin hyvä, että äänensävyistä voi tehdä osapuolet omia päätelmiään. Myös osapuolien käytössä oleva tekniikka on niin kehittyntä, ettei heidän tarvitse saapua sovittelutoimistoon etäsovitteluun. Suomalainen datasiirtonopeus ja siirtohintaa eivät nouse esteeksi yksityishenkilön osallistumiseen sovitteluun omilla välineillään.

Hyvinvointialueiden myötä osa sovittelutoimistoista ovat siirtyneet suurempiin organisaatiokokonaisuuksiin, ja tämän myötä käytössä oleva tietotekniikka on tarkemmin ennalta määriteltä. Ennalta määrittely tarkoittaa sitä, että puhelimissa ja tietokoneissa on etukäteen asennetut sovellukset. Vain tietyt laitteet ja sovellukset ovat hyväksytyt käyttöön. Tämä rajausta pakottaa myös sovitteluun osallistuvat asianosaiset ottamaan käyttöön nämä sovellukset.

LÄHTEET

Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Neljäs, uudistettu painos 2011. Riika: InPrint.

Ervasti, K. & Attias, M. 2022. Sovittelu ja sen sovellukset. Kustantaja: Edita Publishing Oy. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Flinck, A. 2013. Rakennamme sovintoa. Opas rikosten ja riitojen sovitteluun. Tampere: Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino Oy.

Hallama, P. 2018. Restoratiivinen sovittelu rikos- ja riita-asioissa sovittelijan näkökulmasta. Opinnäytetyö. Laurea. Sosionomi.

Heikkilä, H. & Tamminen, T. 2021. Online-sovittelun kehittäminen videovälitteisten etäyhteyspalveluiden haasteita kartoittamalla. Opinnäytetyö. Laurea-ammattikorkeakoulu. Sosionomi, rikosseuraamusala.

Heikkinen, A. 2017. Arki, arvot ja etiikka: sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry.

Häkkinen, T. 2008. Ajatuksia alumnitoiminnan kehittämisestä. Kehittämisraportti. Jyväskylän Ammattikorkeakoulu. Ammatillinen opettajakorkeakoulu. Luettu 27.2.2023.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/20215/jamk_1219128355_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Marder, I. n.d. Justice and healing during the pandemic. We need to try doing things online because it is the only way we can keep our service available. Luettu... European Forum for Restorative Justice. Luettu 1.3.2023. <https://www.euforumrj.org/en/justice-and-healing-during-pandemic>

Mazarakis, S. 2012. Opiskelijan ohjeen kehittäminen. Opinnäytetyö. Hämeen ammattikorkeakoulu. Ammatillinen opettajakorkeakoulu. Luettu 27.2.2023.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/40685/Mazarakis_Sirpa.pdf?sequence=1&isAllowed=y

livari, J. (toim.). 2008. Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. Uudistettu painos.

Jämbäck, K. 2010. ”Jos jokin menee rikki, se pitää korjata.” Rikos- ja riita-asioiden sovittelu. Opinnäytetyö. Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma.

Kylmä, J. & Juvakka, T. 2007. Laadullinen terveystutkimus. 1. painos. Helsinki: Edita Prima Oy.

Laki 2005/1015. Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta. Finlex. 13.2.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20051015>

Nieminen, H-M. 2018. Laatusa rikos- ja riita-asioiden sovitteluun. Tutkimus vapaaehtoisten sovittelijoiden koulutustarpeista etäyhteydellä toteutetussa sovittelussa. Opinnäytetyö. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysalan ylempi AMK tutkinto-ohjelma.

Rikoksantorjuntaneuvosto. n.d. Sovittelun hyötyjä. Luettu 11.4.2023. <https://rikoksantorjunta.fi/sovittelun-hyotyja>

Saari, J. & Yeung, A. 2007. Oikeudenmukaisuus hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Yliopistopaino.

Sovittelijan peruskoulutus. 2017. Pirkanmaan sovittelutoimisto. Koulutusmateriaali.

THL. 2017. Ojanne, J. Katsaus rikos- ja riita-asioiden sovittelun historiaan. Koikeiluhankkeista lakisääteiseksi toiminnaksi. Helsinki. Luettu 23.2.2023. https://thl.fi/documents/10531/2388936/Katsaus+suomalaisey+rikos-+ja+riita-asioiden+sovittelun+historiaan_FINAL_2.5.2017.pdf/bdcde310-6e99-453f-ba47-08075df0786c

THL 2020. Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2020. Tilastoraportti 26/2021. Luettu 3.3.2023. <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/sosiaalipalvelut/rikos-ja-riita-asioiden-sovittelu>

THL 2023. Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2021. Luettu 4.3.2023 <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/sosiaalipalvelut/rikos-ja-riita-asioiden-sovittelu>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2012. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 9. painos. Vantaa: Hansaprint Oy.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakkoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Toinen, uudistettu painos. Helsinki.

KUVIOT

Kuvio 1: Sovittelukäsittelyyn ohjatut rikos- ja riita-asiat 2007–2021. THL 2023. Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2021. Luettu 4.3.2023. <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/sosiaalipalvelut/rikos-ja-riita-asioiden-sovittelu>

Kuvio 2: Numeraalinen arviointi oikeudenmukaisuuden ja tasavertaisuuden toteutumisesta etäsovittelussa.

Kuvio 3: Numeraalinen arviointi asianomistajien tasavertaisuudesta sovittelussa.

Kuvio 4: Numeraalinen arviointi sovittelun onnistuminen etäyhteydellä.

Kuvio 5: Numeraalinen arviointi olosuhteiden vaikutuksesta tasavertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden toteutumiseen?

LIITTEET

Liite 1: Tietosuojailmoitus.....	47
Liite 2: Saatekirje	48
Liite 3: Tutkimuskysymykset	49
Liite 4: Etäsovittelun hyvät käytännöt.....	55

Liite 1: Tietosuojailmoitus

Opinnäytetutkimuksen tietosuojailmoitus 7.9.2022 1 (1)
EU:n tietosuoja-asetus (106/679), art. 12–14

Rekisterin nimi	Oikeudenmukaisuuden ja tasavertaisuuden toteutuminen etäsovittelussa
Päiväys	7.9.2022
Rekisterinpitäjä(t)	Elkevaara Jarkko, Miettinen Mia
Muut henkilötietoja käsittelevät henkilöt	-
Ohjaaja tai oppilaitoksen yhteyshenkilö	Jussi Kemmo, Tampereen ammattikorkeakoulu
Henkilötietojen käsittelytarkoitus ja käsittelyperuste	Henkilötietojasi käsitellään etäsovittelun oikeudenmukaisuuden ja tasavertaisuuden toteutumiseen liittyvässä opinnäytetutkimuksessa. Tutkimuksessa selvitetään asianomistajien kohtaamisen tasavertaisuutta ja oikeudenmukaisuutta etäyhteydellä soviteltaessa. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Henkilötietojen käsittelyperusteena on: a) suostumus. Suostumuksen voi peruuttaa milloin tahansa ilmoittamalla tästä rekisterinpitäjälle. Suostumuksen peruuttaminen ei vaikuta ennen suostumuksen peruuttamista suoritettujen käsittelyjen lainmukaisuuteen. TAI b) yleisen edun mukainen tieteellinen tutkimus [ks. ohje] Opinnäytetutkimuksen ohjaajalla voi olla pääsy aineistoon opinnäytetyön ohjaamista ja tarkastamista varten. Tällöin rekisterinpitäjänä on Tampereen ammattikorkeakoulu ja käsittelyperusteena yleisen edun mukainen opetustehtävä.
Henkilötietojen säilytysaika	Opinnäytteen/opinnäytteiden valmistuttua aineisto ja henkilötiedot tuhotaan. Siltä osin kuin ohjaajalla on pääsy aineistoon opinnäytetyön ohjaamista ja tarkastamista varten, ohjaajat ja tarkastajat käsittelevät henkilötietoja ainoastaan niin kauan kuin on tarpeellista työn hyväksymistä varten.
Rekisterin tietosisältö ja tietolähteet	- Haastattelun tietosisältö/ kyselylomakkeella kerättävät tiedot Vapaaehtoiseen haastatteluun suostuvilta kerätään lisäksi: - Yhteystiedot (sähköpostiosoite) Tiedot kerätään tutkittavilta itseltään
Rekisteröidyn oikeudet	Tietosuojalainsäädännön mukaisesti sinulle kuuluu oikeus saada pääsy tietoihin, oikaista tietoja, oikeus tietojen poistamiseen (oikeus tulla unohdetuksi), rajoittaa tietojen käsittelyä ja vastustaa henkilötietojen käsittelyä. Jos haluat käyttää jotain oikeuttasi, ota yhteys rekisterinpitäjään.
Oikeus valittaa viranomaiselle	Sinulla on oikeus tehdä valitus henkilötietojen käsittelyä valvovalle viranomaiselle, jos epäilet henkilötietojasi käsiteltävän vastoin tietosuojalainsäädäntöä: tietosuoja.fi, puh: 0295666700, sähköposti: tietosuoja@om.fi
Henkilötietojen vastaanottajat	Henkilötietojasi ei luovuteta ulkopuolisille.
Rekisterin suojauksen periaatteet	Manuaalinen aineisto säilytetään lukitussa tilassa/kaapissa. Digitaalinen aineisto suojataan käyttäjätunnuksella ja salasanalla tai kaksivaiheisella käyttäjän tunnistuksella (MFA). Aineisto salataan O365-portaaliin, Onedrive-tiedostojärjestelmään, jonne pääsemiseksi on kaksoiskirjautuminen. Käyttäjätunnuksen lisäksi vaaditaan Microsoft Authenticator-sovellus, joista jälkimmäinen on asennettu henkilökohtaiseen mobiililaitteeseen.

Liite 2: Saatekirje

Saatekirje

Olemme kaksi sosionomiopiskelijaa Tampereen ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyön aiheesta " *Oikeudenmukaisuuden ja tasavertaisuuden toteutuminen rikos- ja riita-asioiden etäsovittelussa*".

Etäsovitteluun liittyvät kysymykset linkittyvät kohtaamisen haasteisiin ja oikeudenmukaisuuteen sekä tasavertaisuuteen. Etäyhteyksillä toteutetussa sovittelussa voidaan kyseenalaistaa sitä, tulevatko osapuolet aidosti kohdatuksi ja kuulluksi.

Esitämme teille muutaman kysymyksen aiheesta sähköisellä lomakkeella, johon pääsette vastaamaan tästä: [Kyselylomake](#)

(Tai tästä: <https://forms.office.com/r/Sn0hY04Qha>)

Vastaukset kerätään nimettöminä. Vastauksia ei tulla luovuttamaan eteenpäin. Vastaukset tulevat ainoastaan opinnäytetyömme käyttöön. Kun vastaukset on analysoitu, ne tullaan hävittämään. Kysymyksiin vastaaminen on täysin vapaaehtoista, eikä niistä voi päätellä, mitä asiaa etäsovittelussa on käsitelty. Vastaukset tullaan käsittelemään täysin luottamuksellisesti.

Kiitos osallistumisesta.

Mia Miettinen ja Jarkko Elkevaara

Liite 3: Tutkimuskysymykset

7.9.2022 18.48

Tasavertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden toteutuminen etäsovittelussa

1 (6)

Tasavertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden toteutuminen etäsovittelussa

Kyselyssä pyritään selvittämään kuinka oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo toteutuu etäsovittelussa, kun asianosaiset eivät kohtaa toisiaan fyysisesti.

Sovittelussa on monta erilaista elementtiä, jotka vaikuttavat oikeudenmukaiseen ja tasavertaiseen kohtaamiseen, kuten esimerkiksi digitaidot ja toimintaympäristö, josta sovitteluun osallistutaan.

Tutkimuksen tekevät:

Mia Miettinen, sosionomiopiskelija, lastensuojelun työntekijä.

Jarkko Elkevaara, sosionomiopiskelija sekä vapaaehtoinen rikos- ja riita-asioiden sovittelija

Täältä löydät tutkimusta koskevan tietosuojaselosteen(pdf-tiedosto)

* Pakollinen

Sovittelun aihe ja osallistujat

Lyhyt taustakartoitus etäsovittelutilanteesta, jota vastauksenne koskevat

1. Sovittelun aihe

☐ Rikosasia

☐ Riita-asia

7.9.2022 18.49

Tasavertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden toteutuminen etäsovittelussa

2 (6)

2. Oliko sovittelussa muita henkilöitä

- ☐ Tulkki/tulkkeja
- ☐ Huoltaja/huoltajia
- ☐ Avustaja/avustajia
- ☐ Joku muu

3. Kuinka monta asianomistajaa sovittelussa oli

- ☐ 1-2
- ☐ 3-4
- ☐ 5-6
- ☐ 7-8
- ☐ 8-enemmän

7.9.2022 18.49

Tasavertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden toteutuminen etäsovittelussa

3 (6)

Osapuolien kohtaaminen

4. **Siirrä liukuvalintaa siihen kohtaan, miten mielestäsi oikeudenmukainen ja tasavertainen kohtaaminen toteutui sovittelussa. ***

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

0=tasavertaisuus ei toteutunut kovin hyvin

10= Sovittelu oli täysin tasavertainen

5. Kirjoita mahdollisimman kuvaavasti arvosanaasi vaikuttaneet seikat

7.9.2022 18.49

Tasavertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden toteutuminen etäsovittelussa

4 (6)

Keskinäinen tasavertaisuus

Kuinka osapuolet tulivat keskenään kuulluksi toisilleen.

6. Siirrä liukuvalintaa siihen kohtaan, miten tasavertaisilta sovittelun asianomistajat mielestänne vaikuttivat sovittelussa.

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

0=tasavertaisuus ei toteutunut kovin hyvin

10= Sovittelu oli täysin tasavertainen

7. Kirjoita mahdollisimman kuvaavasti arvosanaasi vaikuttaneet seikat

7.9.2022 18.49

Tasavertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden toteutuminen etäsovittelussa

5 (6)

Sovittelumuodon vaikutus

Vaikuttko etäsovittelu keskusteluun ja lopputulokseen

8. Siirrä liukuvalintaa siihen kohtaan, mikä mielestänne kuvaa parhaiten sovittelukeskustelussa ja lopputuloksessa toteutunutta oikeudenmukaisuutta ja tasavertaisuutta. *

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

0=tasavertaisuus ei toteutunut kovin hyvin

10= Sovittelu oli täysin tasa-arvoinen

9. Kirjoita mahdollisimman kuvaavasti arvosanaasi vaikuttaneet seikat

Olosuhteet

Digitaidot, ympäristö, laitteet jne

10. **Siirrä liukuvalintaa siihen kohtaan, mikä mielestänne kuvaa parhaiten olosuhteita ja seikkoja tasavertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden toteutumisen näkökulmasta. ***

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

0=oli seikkoja, joista
saattoi päätellä tasav
ertaisuuden ja oikeud
enmukaisuuden vaara
ntuneen

10= Sovittelun osapu
olet kohtasivat toisen
sa täysin oikeudenmu
kaisina ja tasavertaisi
na.

11. Kirjoita mahdollisimman kuvaavasti annettuun arviointiin vaikuttaneet seikat

--

Liite 4: Etäsovittelun hyvät käytännöt

Etäsovittelun hyvät käytännöt

Ennen etäsovittelua ja sovittelun jälkeen:

- Tarkistetaan, että laitteet toimivat ja ovat kytkettynä.
- Varaudu sovelluksien tai käyttöjärjestelmien päivittämiseen, kun ne avataan
- Yhteyskokeilu 10min ennen sovittelun alkua, sekä osapuolille että mahdollisesti toiselle toimistolle.
- Ellei yhteyskokeilussa tavoiteta osallistujaa, niin yhteydenotot soittamalla tai tekstiviestillä
- Mikäli kyseessä on virka-apu toiselle toimistolle, yhteyskokeilussa sovitaan käytännöt ja sovittelun eteneminen
- Sovittelun purku toisen toimiston kanssa, jos mukana oli toinen sovittelutoimisto.
 - Purkutilanteessa on hyvä käydä läpi onnistumiset ja kehitettävät asiat sekä tuoda ne myöhemmin sovitteluohjaajien tietoon.

Etäsovittelussa:

- Osapuolet voivat odottaa neuvottelun alkamista yhteys avattuna, mutta kamerat ja mikrofonit avataan vasta kun sovittelu alkaa
- Osapuolet hankkiutuvat rauhalliseen tilaan, jossa ei tule keskeytyksiä tai jonne sovitteluun kuulumattomat eivät tule kesken sovittelun
- tarvittaessa kierrätetään kameraa tilassa
- Sovittelussa keskustellaan vuorotellen ja vältetään päälle puhumista.
- kuva- ja ääniyhteys pidetään päällä koko ajan pois lukien keskeytykset
- sovittelusopimusta kirjoitettaessa näyttö jaetaan siten, että osapuolet pystyvät seuraamaan tekstin kirjoittamista.
- Sovitteluteksti luetaan ääneen ennen hyväksyttämistä
- Selvitetään osapuolille allekirjoituskäytännöt, joko sähköinen tai fyysinen allekirjoitus

Poikkeustilanteet etäsovittelussa :

- mikäli sovittelu joudutaan keskeyttämään hetkeksi, niin osapuolilta suljetaan kamera ja mikrofoni
- mikäli joku osapuoli on fyysisesti läsnä, ohjataan hänet samanaikaisesti tilasta ulos kun etäyhteyden päässä olevalta suljetaan kamera ja mikrofoni
- Mikäli sovittelutilanne keskeytetään jatkettavaksi myöhemmin, kerrotaan osapuolille jatkosovittelun toimintatavat ja katkaistaan molemmilta osapuolilta kamera ja mikrofoniyhteys